

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MOJCA FINC

NACIONALIZEM V ŠPORTU

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MOJCA FINC

Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatin

NACIONALIZEM V ŠPORTU

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

ZAHVALA

Največja zahvala gre moji družini – staršema in bratu Matjažu – za brezpogojno ljubezen, strpnost, spodbudo in nenehno podporo. Hvala za vse, kar ste storili zame.

Hvala »čudnim« za prečudovite spomine na nepozabna študentska leta. Hvala Maji H. za nesebično pomoč pri odpiranju vrat v novinarskem svetu. Hvala Vanji in Mojci za poslušanje tegob. Hvala mojim dublinskim prijateljem, s katerimi smo skupaj pisali polletno neprecenljivo irsko izkušnjo, za bogato širjenje obzorij.

Hvala mentorici doc. dr. Sandri Bašić Hrvatini za navdušujočo snov, veliko mero motivacije in odpiranje novih vprašanj v moji glavi.

NACIONALIZEM V ŠPORTU

Šport je polje v katerem je nacionalizem močno prisoten. Nacionalne himne pospremijo nastope tekmovalcev, ki so oblečeni v dresih nacionalnih barv z državnimi grbi. Spodbujajo jih navijači, ogrnjeni z navijaškimi šali, prepevajo pesmi, ki utrjujejo nacionalno identiteto. Dodatno jo podkrepi novinarski diskurz, ki športnike povzdigne v idealizirane junake, ki utelešajo nacionalni pogum, dostojno zastopajo svoj narod in branijo domovinsko čast, in se borijo proti drugim narodom, ki jih mediji predstavljajo kot nasprotnike, pogosto tudi sovražnike. Z oznakami, kdo so »naši« in kdo »drugi« se mediji odmikajo od novinarskega načela objektivnosti. Vzpostavljajo ločnico nacionalne različnosti in spodbujajo opredelitve naslovnikov. Šport dosega množično občinstvo, »zamišljeno skupnost«, ki se prepozna prav v pristranskih novinarskih komentarjih. Nacionalizmi so zapakirani v povsem vsakodnevne, samoumevne prakse, ki jih naslovniki ne zaznajo kot škodljive. Zakoreninijo se v nacionalni podzavesti. Koliko po njih posegajo športni novinarji na specifičnih športnih srečanjih – med Slovenijo in Hrvaško, ki zaradi skupne zgodovine in nerešenih sosedskih vprašanj ustvarjata posebne nacionalistične naboje – raziskujem v svoji diplomski nalogi.

Ključne besede: nacionalizem, šport, mediji.

NATIONALISM IN SPORTS

There is a strong presence of nationalism in the field of sports. Colours and symbols worn by athletes and national anthems played before matches establish a special national connotation. While wearing supporters' scarfs and singing national songs, the fans establish the identity of a nation as well. Media discourse introduces athletes as courageous heroes of the nation, who compete against other nations, their opponents, often comprehended as enemies. By defining teams or competitors as »ours« and »theirs«, the media is breaking the important journalistic rule of objectivity. Widespread sports reach masses, so called »imagined societies«, identified by media comments. Nationalistic elements are packed into common everyday schemes, which are not recognized as harmful. They exist in subconsciousness of the nation. In order to discover how often they are used by the media during coverage of specific match between Slovenia and Croatia, I am analyzing a TV commentary of a handball match between the both nations. Sharing the common history, national conflicts enhance specific feelings in people of both nations during sports matches.

Key words: nationalism, sport, media.

KAZALO

1. UVOD	6
2. TEORETSKI KONCEPTI	8
2.1 Nacionalizem	8
2.1.1 Definicija nacionalizma	9
2.1.2 Temeljne postavke nacionalizma	10
2.1.3 Distinkcija nacionalno – nacionalistično	11
2.1.4 Narod kot osrednja vrednota nacionalizma	13
2.1.5 Nacionalna identiteta kot analitični koncept nacionalizma	15
2.1.6 Ločevalne prakse »mi« in »oni«	16
2.2 Množični mediji	17
2.3 Šport	18
2.3.1 Nadzorovano telo v športu	18
2.3.2 Vzdrževanje nacionalne identitete in vloga medijev v športnem diskurzu	20
2.4 Nacionalizem v športu	22
2.4.1 Nacionalistična reprezentacija v športnem novinarstvu	24
2.4.2 Nacionalizem v slovenskem športnem prostoru	27
2.4.3 Slovensko-hrvaški odnosi	28
3. ANALIZA NOVINARSKIH KOMENTARJEV	31
3.1 Deskriptivna analiza novinarskega komentarja	31
3.1.1 Komentiranje rokometne tekme na HRVAŠKI JAVNI TV (HRT)	32
3.1.2 Komentiranje rokometne tekme na SLOVENSKI JAVNI TV (RTV SLO)	38
3.2 Diskusija	42
4. SKLEP	46
5. VIRI IN LITERATURA	48

1. UVOD

Šport je v sodobnosti zrasel v najpopularnejšo obliko množične kulture oziroma spektakla, v kolektivni javni ritual, ki pomembno oblikuje **nacionalno identiteto**. Telovadnice, stadioni in igrišča so od začetka svojega obstoja predstavljali polja, na katerih so države dokazovale svoje moči. Telesa športnikov so pri tem delovala kot orodje držav za dokazovanje superiornosti nad drugimi in za združevanje svojih subjektov v nacijo (Starc 2003: 911). Šport funkcionira kot simbol moči naroda, športniki pa kot bit nacije, kar posameznika transformira v skupnost, v kateri se lahko identificira. S tem se vzpostavi mehanizem ločevanja na »nas« in »njih«. Gre za reprodukcijo **nacionalne različnosti**, pri kateri igrajo **mediji** pomembno vlogo, saj jo reprezentirajo v različnih diskurzih. Znotraj medijskih reprezentacij športa se prek ločevalnih mehanizmov, ki jih krepi retorika državne ideologije, intenzivno reproducira nacionalistični diskurz – pogosto na nezavedni ravni.

Ker šport velja za problematično središče izbruha negativnih nacionalističnih čustev, se mi na tej točki poraja vprašanje, v kolikšni meri športni novinarji posegajo po **nacionalističnih prvinah**, na podlagi katerih se reproducira nacionalistični diskurz? Kako izbrana retorika in kodi televizijskih komentatorjev vplivajo na ustvarjanje pomenov naslovnikov vsebin, t. j. gledalcev? Koliko so množice dovzetne za jasna, pogosto pa prikrita, nezavedna nacionalistična sporočila? V nalogi se lotevam obravnave delovanja tega ideološkega konstrukta. Zanima me torej, kako se nacionalizmi reproducirajo v športnovinarskem diskurzu in se posledično prenašajo na množična občinstva. Predpostavljam, da je njihov izvor neposredno povezan z družbenopolitičnim stanjem določene nacionalne skupnosti, kjer športni novinarji predstavljajo politično orodje promocije nacionalnih skupnosti oziroma držav.

V nalogi se osredotočam na enega številnih vedno intenzivno čustveno doživetih športnih dvobojev med slovensko in hrvaško reprezentanco. Na odločitev o izboru tekme med obema državama je prav gotovo vplivalo dejstvo, da sem rasla v devetdesetih letih minulega stoletja, preživela otroštvo v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, kjer so se pripadniki vseh republik enotno identificirali kot Jugoslovani, od razcepa leta 1991 pa začeli s klasifikacijo kdo je Slovenec, kdo Hrvat, kdo Srb, kdo Bosanec ... Skratka, postavljali so ločnico kdo je »naš« in kdo »njihov«. Kot otrok, ki se je rodil slovenskim staršem na Hrvaškem, ob razpadu

nekdanje skupne države nisem jasno razumela, zakaj nenadna opredelitev »kdo je kdo« in »kdo sodi kam«, zakaj tisti, ki je še nedavno bil »naš«, nenadoma ne pripada več isti skupini. Zakaj se sosed, ki je do nedavnega bil del »našosti«, zdaj opredeljuje kot »drugi«? Morja raznolikih nacionalnih identitet nisem povsem dojemala, a se je v naslednjih letih samostojnosti Slovenije slika nekoliko razjasnila. Velik vpliv so pri njeni graditvi prav gotovo imeli množični mediji. Novinarji, poročevalci, komentatorji so postali oglaševalci na novo nastalih republik. Ločnice med narodi nekdanje enotne republike so se izrazito ustvarjale v njihovi govorici. Ta je pustila globok pečat v ljudeh – naslovnikih medijskih vsebin, ne samo tistih, ki so bili del tranzicije, temveč tudi pozneje v rodovih, ki so odraščali po letu 1991 in napetosti ob razpadu SFRJ niso občutili. Nove generacije se namreč razvijajo v duhu kolektivnega spomina, ki ga utrjuje državna ideologija. Medijski diskurz, ki vzdržuje nacionalne mite in krepi rituale, naslovnikom omogoča, da se identificirajo s temi elementi.

In prav ta izoblikovana nacionalna identiteta dobi neznansko moč ravno na športnih srečanjih nekdanjih jugoslovanskih republik. Nacionalistične opazke se intenzivno pojavljajo pri navijanju za lastno moštvo, ki »dostojno brani državni grb«, kot radi poudarjajo novinarji in s tem pospešujejo razvoj nacionalističnih občutkov pri naslovnikih. V svoji nalogi se prav zato osredotočam na športno srečanje med sosedskima državama z dolgoletno skupno zgodovino. Podrobno analiziram rokometno tekmo za hrvaško-slovenski pokal (Croatia-Slovenia Cup), neke vrste prijateljsko tekmo pred Evropskim prvenstvom, ki ga je februarja leta 2006 gostila Švica. Ker gre za prijateljsko srečanje, predvidevam, da nacionalistična konotacija v novinarski retoriki ne bo toliko pogosta in izrazita, kot bi bila na srečanju višje ravni (EP ali SP), kjer bi pomembnost »dostojnega branjenja državnih barv« sprožila močnejša nacionalna čustva. A kljub vsemu, tekme med obema državama na katerikoli ravni tudi 17 let po osamosvojitvi veljata za dogodek posebnega pomena, polnega navijaških strasti in nacionalnih emocij, kakršnih na tekmah z drugimi reprezentancami ni moč ustvariti. V času vedno aktualnih perečih političnih razprav – kot je bilo ob izbrani tekmi in je še danes vprašanje Piranskega zaliva – sem iskala sledi nacionalizma v novinarski retoriki oziroma televizijskih komentarjih tekme na obeh javnih TV postajah – hrvaški in slovenski.

Za jasno izvedbo deskriptivne analize problem nacionalizma v športnem novinarstvu pojasnujem na osnovi specifičnih teoretskih pojmov – naroda, nacionalne identitete, nacionalne zavesti, v prvi vrsti pa nacionalizma. Sprašujem se, kje je meja med nacionalizmom in patriotizmom. Gre namreč za pojme, ki jih je težko definirati, še težje pa

analizirati. Prav zato Anderson (1998: 11) pravi, da je v nasprotju z ogromnim vplivom nacionalizma na sodobni svet prepričljive teorije o njem sumljivo malo. Teoretske koncepte v večji meri črpam prav iz del Benedicta Andersona, Anthonyja Smitha, Michaela Cronina in Michaela Billiga. Pri analizi se opiram tudi na ključne definicije pojmov kot so Hallove reprezentacije, Foucaultov diskurz in Van Dijkova kritična analiza.

2. TEORETSKI KONCEPTI

2.1 Nacionalizem

Nacionalizem je močna politična sila, ki je v zadnjih dveh stoletjih mnogo bolj vplivala na evropsko in svetovno zgodovino kot pa ideja svobode in parlamentarne demokracije ali komunizma (Alter v Moškon 2003: 12). Postal je dominantna sila v drugi polovici 18. stoletja na področju zahodne Evrope in Severne Amerike, od koder se je pozneje razširil po vsej Evropi in nato po vsem svetu. Mnogi izvor pojma iščejo v Franciji – francoski revoluciji in Napoleonovih vojnah. Prvič je v družbenem in političnem smislu zabeležen ob koncu 18. stoletja pri nemškem filozofu Johannu Gottfriedu Herderju in francoskem kontrarevolucionarnem duhovniku opatu Augustinu de Barruelu. Prva raba termina v angleščini leta 1836 je teološka – nacionalizem razlaga kot doktrino, da so določeni narodi od boga izbrani. Pozneje so ga enačili z nacionalnim egoizmom, posluževali pa so se tudi izrazov nacionalnost in nacionaliteta, kar je pomenilo nacionalno vnemo ali nacionalno individualnost (Smith 2005: 15). Pomene, ki jih terminu pripisujemo danes, je dobil šele v 20. stoletju. Ti vključujejo proces formiranja narodov, zavest o narodni pripadnosti, nacionalni jezik in simboliko, družbeno in politično nacionalno gibanje ter nacionalno ideologijo.

V 19. stoletju se je uveljavljal kot **liberalni nacionalizem**, ki je pozival k dialogu in strpnosti, nadomestil pa ga je **neliberalni**, značilen za sodobni čas, ki goji večvredno držo organske skupnosti – je neločljiv od zamerljivega in pogosto fašističnega populizma (Debeljak 2004: 209). Z naglim pohodom pred prvo in po drugi svetovni vojni je doživel uspehe, ki bi jih težko našli v zgodovini. Postavil je temelje totalitarnim režimom, v najhujši obliki pa so ga izvajali nacisti med 2. svetovno vojno s politiko iztrebljanja. Istočasno pa je spodbujal upe za svobodni in pravični družbeni red. Skratka, pojem nacionalizma v sebi skriva skrajna nasprotja in protislovja.

2.1.1 Definicija nacionalizma

Pri opredelitvi pojma nacionalizem se srečamo z množico različnih definicij, saj gre za dolgo živečo ideologijo, ki se je spreminjala skozi zgodovino. Prav zato je težko najti enotno definicijo, s katero se bodo strinjali vsi teoretiki, saj imajo ti na obravnavani pojem različne poglede. Problematičnost definicije prinaša tudi dejstvo, da se je nacionalizem v vsaki državi razvijal na nekoliko drugačen način. Čeprav je osrednji koncept vsem enak, so elementi tega v okviru vsake narodne skupnosti unikatni. Ravno zato pravimo, da je nacionalizem eden najbolj ambivalentnih pojmov v sodobnem slovarju politične in analitične politične misli.

Na tej točki Cronin (1999) loči štiri akademske poglede oziroma teorije, ki so razvijale pojem nacionalizma. **Primordialistične ali temeljne teorije** (»the primordialists«) postavijo v ospredje ozemlje določene skupnosti. Ta ideologija se je razvila, ko so ljudstva dobila jasno predstavo oziroma zavest o lastnem ozemlju, na katerem bivajo. Avtor pravi, da vsaka skupina, ki je dolgoletno nastanjena na specifičnem območju, uporablja različne antropološke in arheološke utemeljitve, da bi dokazala svoje pravice na tem ozemlju. Na dan takrat privrejo nacionalistične prvine. **Modernisti** (»the modernists«) nacionalizem razumejo kot produkt moderne dobe. Pojavi se z zatonom fevdalne družbe in rojstvom kapitalizma. **Državne teorije** (»the statist«) pravijo, da je nacionalizem utemeljen na ideji države. Države prihajajo v medsebojni konflikt po vsem svetu, pri tem pa neizogibno uporabljajo nacionalistične elemente, s čimer tudi opravičujejo vojne, v katerih se borijo. **Politične mitologije** (»political mythologists«) pa nacionalizem razlagajo skozi mitološke ideje, ki jih predlagajo elite. Na ta način želijo ustvariti sliko nacije, ki jo sprejemajo vsi njeni pripadniki. Želijo jih motivirati k skupni entiteti.

Kot pravi Cronin (1999: 33) je nacionalizem ideologija, ki se konstantno spreminja, funkcionira na različnih stopnjah in ne pozna le ene oblike. Je fenomen, kulturni konstrukt, norma. Na eni strani ta pojem opredeljuje sile, katerih cilj je zatiranje. Označuje politiko iztrebljanja, je sinonim za netoleranco, nečlovečnost in nasilje. Je regresiven družbeni pojav, ki manipulira z nacionalnostjo. Kot pravi Korošec (v Moškon 2003: 15) gre za t. i. **negativni nacionalizem**, kjer določen narod pretirano povečuje svoje vrednote s tem, da potlači in diskriminira pravice in eksistenco drugih narodov. Zavrača njihovo kvaliteto in je do njih agresiven. Omejuje kohezivnost širše družbene skupnosti ter otežuje uresničevanje njenih temeljnih ciljev.

Z drugega gledišča pa vzbuja upe za svobodni in pravični družbeni red, je sinonim pripadnosti in lojalnosti določenemu narodu, zato ga razumemo kot priznanje nacionalne emancipacije, svobode, neodvisnosti, politične samoodločbe in suverenosti nekega naroda. V tem primeru gre za nacionalni interes kot povsem legitimno dejanje, ki ni nujno v sporu z nacionalizmom drugih narodov. Ta progresiven družbeni pojav t. i. **pozitiven nacionalizem** izraža najmanj ravnodušnosti, če ne že pozitiven odnos do drugih narodov (Rizman v Krajnc 1991: 25). Vendar je Gellner (v Anderson 1998: 15) prepričan, da nacionalizem ne prebuja narodov in njihove samozavesti, temveč izumlja narode, kjer jih ni. Trdi, da si nacionalizem nadeva lažno masko, postavlja »izumljanje« ob bok »izmišljanju« in »potvarjanju«, ne pa »zamišljanju« in ustvarjanju.

Nacionalizem je kot pozitivno čustvo prebujanja nacionalne zavesti zaznamoval 18. in 19. stoletje, pozneje pa prejel negativno konotacijo. Nacionalizem 21. stoletja je poznan predvsem kot neozdravljiva nevroza, ki s svojimi emocionalno nabitimi prvinami obvladuje večino sveta. Gre za patološko ideologijo sodobne razvojne zgodovine, ki obvladuje večino sveta in je večinoma neozdravljiva (Nairn v Anderson 1998: 13). Upira se globalizaciji narodov, poudarja kulturno večvrednost lastnega naroda in posledično izključuje tujce. In prav v sferi športa je ta ideologija našla enega glavnih temeljev preživetja.

2.1.2 Temeljne postavke nacionalizma

Nacionalistične ideologije imajo dobro definirane cilje kolektivne samovlade, teritorialne združitve in kulturne identitete, pogosto pa tudi jasen politični in kulturni program za doseganje teh ciljev. Čeprav poznamo različne vrste nacionalističnih ideologij (religiozno, posvetno, konzervativno, radikalno itn), pa vse kažejo obče temeljne prvine in nosijo isti pečat – edinstveno težnjo k narodnosti, ki jo izpostavlja tudi osrednja doktrina nacionalizma.

Ta osrednja doktrina, ki jo v šestih točkah predstavi Kedourie (v Smith 2005: 36), tvori temeljni okvir nacionalistične vizije sveta in uteleša skupne prvine v pogledih t. i. ustanovnih očetov nacionalizma (Rousseauja, Herderja, Zimmermana, Burka, Jeffersona, Fichteja, Mazzinija) in njihovih sodobnih privržencev. Strne jih takole:

1. svet je razdeljen na narode in vsak od njih ima svoj značaj, zgodovino in usodo;

2. narod je edini vir politične moči;
3. lojalnost narodu presega vse druge lojalnosti;
4. vsak posameznik mora pripadati nekemu narodu, da bi bil svoboden;
5. vsak narod zahteva popolno samoizražanje in avtonomijo;
6. svetovni mir in pravičnost zahtevata svet avtonomnih narodov.

Nacionalizem bi lahko torej opredelili kot družbeno orientacijo, ki jo zaznavajo pripadniki naroda do svoje entitete, hkrati pa jo gojijo do drugih narodov. Gre za izrazito močno prodorno ideologijo, ki zajame veliko število ljudi ter določi njihovo politično vedenje. Ustvarja, zagovarja in ohranja absolutizacijo interesa »svoje« nacije. Nacionalni interes kot osnovna, primarna stvarnost nacionalizma opravičuje določena teoretska, politična in praktična stališča in opredeljuje svojo nacijo kot homogeno celoto. Pri tem prikrije dejanske razredne, regionalne, kulturne, religiozne, jezikovne, etnične in druge razslojenosti kot tudi vse družbene razlike, neenakosti in nasprotovanja. Vsaka nacija najprej ustvari svoje interese ne glede na interese drugih nacij, kar vodi k nacionalnemu egoizmu in samozadostnosti. Na tej točki nastopi nezmožnost medsebojnega usklajevanja interesov. Od tu lahko nacionalizem predpostavlja konfliktnost, ki vodi k podrejanju, uničevanju interesov drugih kot tudi taktične kompromise. V tem primeru pojem nacionalizma postane pojem izključevanja (Janjič v Krajnc 1991: 17). Giddens (1985: 218) takšno stanje obravnava kot izredno. Pojavi se v obliki negativnega vrednotenja, ko je s pretrgano rutino ogrožen občutek ontološke varnosti. Je emocionalno nabit, do ravni emocionalnih izbruhov, neracionalen, nevaren, nestrpen, nepravičen. Na tej točki je definiran kot problem. Mnogi narodi zanikajo samoizražanje, avtonomijo in značaj drugih narodov, kadar to ustreza njihovim interesom in s tem spodnašajo osrednjo doktrino nacionalizma. Kot pravi Kedourie (v Smith 2005: 37) je nacionalistična ideologija razdiralna, gre za revolucionarno ideologijo kolektivne volje, ki hoče doseči nedosegljivo popolnost na Zemlji. Nairn (v Anderson 1998: 13) jo označi za patologijo.

2.1.3 Distinkcija nacionalno – nacionalistično

Pri analiziranju pojma nacionalizem je izredno pomembno ločevanje med razumevanjem nacionalnega in nacionalističnega. Na tej točki si lahko pomagamo s pojmi kot sta **patriotizem** in **internacionalizem**. Pojem patriotizem naj bi označeval lojalnost do svojega naroda, gre za pozitiven odnos posameznika do svoje nacije, nacionalizem pa to ljubezen do

naroda obravnava v sprevrženem pomenu – vključuje nasprotovanje do drugih narodov, določeno obliko sovraštva in nestrpnosti. Na tej točki nastopi problematičnost neenotnih definicij, saj nekateri avtorji patriotizem enačijo z nacionalizmom (Rizman v Krajnc 1991), drugi pa opozarjajo, da je potrebna ostra ločitev obeh pojmov (Connor v Smith 2005: 27). Pogosto pa je meja med obema pojmomoma težko določljiva. Alter (1991: 223) pravi, da je patriotizem blažji izraz za nacionalizem. Slednji ima namreč večinoma negativno, slabšalno konotacijo, zato je bolj primerno govoriti o t. i. ljubezni do domovine, ki jo nosi nadomestni pojem. Pomen pojma patriotizem, ki je še v 18. stoletju pomenil čustveno navezanost na lasten kraj ali vladarja, se je spremenil v občutek vdanosti narodu in nacionalni državi. Postal je sinonim za nacionalizem.

Zavest, ki priznava enakopravnost drugih narodov, ne deli narode na višje in nižje, niti jih ne deli po njihovih »naravnih« lastnostih, ampak le s stališča splošne družbene razvitosti, ki je plod celotnega zgodovinskega razvoja in usode nekega naroda, pa je utemeljena v pojmu internacionalizem (Krajnc 1991). Vsak posameznik mora gojiti določen odnos do svojega naroda, v smislu ne-povelečevanja. Nasproti temu dvema pojmom Connor (v Smith 2005: 27) postavi **etnonacionalizem**. Opredeli ga kot psihološko vez, ki nastane na podlagi predniške povezanosti. Ta izvira iz sorodstvenih občutij, četudi mit o nastanku pogosto ne ustreza biološkemu izvoru.

Po mnenju Debeljaka (2004: 210) patriotizem določa strpnost do kulturne raznolikosti, narodnih manjšin in se umika enotnosti ljudstva kot enega telesa. Pravi, da patriotizem vključuje repertoar različnih možnosti, nacionalizem pa sumničavo opazuje svobodno izbiro – velja opazka »ali si eden od nas ali nisi«. V moderni nacionalistični zgodbi se posameznikove pripadnosti namreč drži nekakšna usoda, nikakor pa pripadnost ne pomeni izbrane oblike življenjskega projekta. Za nacionalista je odločena in določena že avtomatično, še preden se človek nauči hoditi in govoriti. Edina izbira, ki mu preostane, je izbira med tem, da sprejme »nacionalno usodo« ali se ji upre, s tem pa v skrajnem primeru postane izdajalec (Debeljak 2004: 208). Patriotizem izhaja iz rimske ideje o navezanosti na določeno politično skupnost. Vključuje ljubezen do tradicije, običajev, skupnih spominov in jezika. Je starejši od modernih nacionalnih identitet. Preživel naj bi tudi morebitni konec nacionalizma, trdi Debeljak (2004: 209). Zavračal naj bi najbolj nezaželene, sramotne in surove vidike nacionalizma, ki se združijo v pojmu etnični nacionalizem (Orwell v Debeljak 2004). Patriot sprejema

multikulturalnost. Radikalni nacionalist pa jo prezira. Meja med nacionalizmom in patriotizmom je glede na raznolika mnenja teoretikov izrazito subtilna, težko določljiva.

Nacionalistično je za razliko od nacionalnega, ki pomeni ustvarjeno v okviru nacije, vrsta družbenega, skupinskega egoizma, ki temelji na prepričanju o središčnosti, pomembnosti in večvrednosti lastne skupine in v skladu s to filozofijo tudi gradi človeka in njegove vrednote.

2.1.4 Narod kot osrednja vrednota nacionalizma

Nacionalizem je torej ideološko gibanje, konstrukt, ki poskuša doseči in ohraniti avtonomijo, enotnost in identiteto določene populacije, za katero nekateri njeni pripadniki menijo, da predstavlja dejanski ali potencialni narod. **Narod** je danes prevladujoča oblika politične organizacije skoraj po vsem svetu. Je zgodovinska realnost in hkrati ideološki konstrukt. Nastala je kot nadgradnja verske, fevdalne in lokalne identitete. Ustvarja občutek skupnosti, povezanosti v moderni – urbanizirani, a atomizirani, množični, a individualni in fragmentirani – družbi (Velikonja 2002: 284). Narod je osrednja, bistvena vrednota nacionalizma. Je oblika javne kulture in politične simbolike ter politizirane množične kulture. Ta poskuša pripraviti državljane do tega, da ljubijo svoj narod, spoštujejo njegove zakone in branijo svojo domovino (Smith 2005: 51). Narod je poimenovana človeška skupnost, ki naseljuje domovino, vzdržuje skupne mite, zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane. V sodobnem svetu je vsakdo lahko, mora biti in je določene narodnosti (Anderson 1998: 13).

Predstopnja naroda je **etniija**. Gre za skupino ljudi na določenem ozemlju, ki jo povezujeta skupna kultura in jezik, lahko tudi religija, ter različnosti od drugih etničnih skupin, nima pa še politične zavesti o sebi (Velikonja 2002: 284). Poutignet in Streiff-Fenart (v Domajnko 2002) ugotavljata, da je Vacher de Lapouge leta 1896 uvedel pojem etnije prav zato, da bi od njega ločil pojem rase (ki je utemeljena z dedovanjem fizičnih in celo psiholoških lastnosti) ter pojem naroda (ki ga razume kot politično organizacijo). Vendar opažata, da je bil že od svoje iznajdbe mešan s pojmi naroda, rase ali nacije, s katerimi je v dvoumnem odnosu še danes. Sodobna teorija se tako srečuje s pomanjkanjem jasno definirane terminologije in njene dosledne, enotne uporabe. Gre za množico raznovrstnih družbeno-politično umeščenih konceptov, ideoloških konstruktov, ki so nastali kot produkt nacionalnega diskurza.

Vsako nastajanje naroda je specifičen proces. Pri nastajanju zahodnoevropskih narodov je odločilno vlogo odigral državno-geografski okvir, pri srednje in vzhodnoevropskih pa sta bila ključna skupen jezik in kultura, medtem ko so bile na Balkanu posebej izpostavljene religijske razlike. Narod torej razumemo z dveh vidikov – *etničnega* in *političnega*. Etnični razlaga princip povezovanja ljudi in populacijsko distinktivnost na podlagi genetskih in kulturnih razlik, politični pa pojem naroda enači z državo. Kot pravi Rizman (v Domajnko 2002) je nacionalna država pogoj oziroma sredstvo za enakopravni vstop v evropsko, politično in ekonomsko integracijo. Priznanje drugih držav je tisto, ki dosedanjo politično organiziranost ljudstva potrdi kot državo v mednarodnem pomenu. O tem, katera ljudstva se bodo lahko politično osamosvojila, odločajo obstoječe države na podlagi svojih interesov. Ne gre torej za objektivno univerzalno pravico do samoodločbe, ampak za priznanje oziroma dovoljenje obstoječih držav.

Na tej točki se tako lahko razvijeta dve vrsti nacionalizma. **Politični** (civilni, državljanski) je osnovan na ozemeljskem načelu in teži k vzpostavitvi avtonomnih državnih ustanov. Temelji na prepričanju povezanim z državljanstvom, ki se je porodilo s filozofijo razsvetljenstva. **Kulturni** (etnični) pa temelji na krvni zvestobi oziroma krvnem načelu, stremi k organicistični povezanosti narodne skupnosti. Rojeva vročekrvnost in presežnost, je lastnost nestrpnih fanatikov, ki povečujejo krvno zvestobo (Ignatieff v Billig 1995: 48). Oba pa sta usmerjena k istemu političnemu cilju – nacionalni državi, ki naj bi v idealnem pomenu v svoje meje zajela vse pripadnike svojega naroda (Velikonja 2002: 285).

Vendar pa koncept naroda, ki je utemeljen na svoji enovitosti in v mnogih primerih prerašča v nacionalistično razlikovanje »nas« in »drugih« v sodobnem svetu skozi politični diskurz dobiva drugačne razsežnosti. Nacije so dandanes ujete v t. i. globalizacijsko centrifugo, ki briše nacionalne meje in kulturne ločnice, omogoča pa jo Evropska unija. Kot pravi Velikonja (2002: 294) postnacionalne težnje v sodobnem svetu prispevajo k zavedanju, da živimo v prostoru številnih in raznovrstnih identitet in kultur. Multikulturno okolje dandanes ni več značilno le za tradicionalna multikulturna področja, kot so ZDA, Kanada, Argentina, Avstralija itd. Danes prvine multikulturnosti vsebujejo tudi do nedavnega kulturno manj pluralne države. Kljub temu trendu »propadanja« nacionalne države, ki prinaša brisanje nacionalnih ločnic in prenaša del suverenosti na nadnacionalne institucije, ostaja športni diskurz sredstvo vzdrževanja nacionalne države, eden pomembnejših virov in kanalov nacionalizma. Narod na igriščih ostaja kategorija, v kateri nastopi t. i. kolonializem 21.

stoletja, ki prinaša nacionalistično »prisvojitve« uspehov lastne nacije. Mediji in naslovniki prišleke jemljejo kot svoje.

2.1.5 Nacionalna identiteta kot analitični koncept nacionalizma

Tako kot pojem naroda predstavlja osnovno vrednoto nacionalizma, tako tudi **nacionalna identiteta** kot družbeno-zgodovinski konstrukt, ki je utemeljen na homogenosti in uniformnosti kulturnih, etničnih in verskih značilnosti naroda (Brookes 2002: 86), označuje osrednji ideal te obravnavane ideologije. Je ena izmed najbolj zapletenih identitet. Določajo jo jezik, religija, teritorij, kultura in kolektivni spomin (Južnič 1993). Gre za dolgoročni konstrukt, za skupnosti utemeljene na podlagi kolektivnih spominov, mitov ter občih vrednot in simbolov. Kot pravita Meinhof in Galasinski (2000) nacionalna identiteta ni refleksija fiksiranega, naravnega pomena, nekega resničnega jaza, pač pa proces, ki nastaja. Proces, ki se konstruira skozi kontinuiran zgodovinski razvoj. **Moderna nacionalna identiteta** je tista vrsta kolektivne identitete, na podlagi katere ljudje pripadajo določeni skupnosti, ne glede na to, da med njimi ni stalnega neposrednega fizičnega stika in medsebojnega poznanstva. Je neko povezujoče lepilo, ki deluje izven formalnih oblik in okvirov (Debeljak 2004). V tem primeru govorimo o t. i. **zamišljeni skupnosti**, katere delovanje je bolj splošno oziroma manj specifično od učinka nacionalizma (Cronin 1999: 32).

Anderson (1998) pravi, da so nacionalne skupnosti, tako kot tudi nacionalnost in nacionalizem kulturni artefakti posebne vrste. Težko jih je definirati in analizirati. So plod kolektivnega zamišljanja, predvsem zato, ker so to skupnosti, ki preraščajo neposreden medčloveški stik. Pripadniki tudi najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo vseh svojih sopripadnikov, jih ne srečajo, niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezavi v skupnost. Zamišljanje torej pomeni ideološko oblikovanje homogene skupnosti in prostora. Kot pravi avtor je ta zgodovinski pojav relativno pozen, nastal pa je po zaslugi kapitalizma, predvsem razvoja tiska. Prav ta naj bi namreč oblikoval množični ritual branja, ki je ustvaril bralsko občinstvo. Le-ta vsakemu udeležencu zagotavlja, da je del širše skupnosti, ki jo neposredno ne vidi ali pozna. Ta predstava je matrica razumevanja zamišljene skupnosti, ki temelji na poznavanju istega jezika. Prav tisk je torej pospešil standardizacijo narodnih jezikov, kar je ob sodelovanju političnih dejavnikov omogočilo homogenizacijo in prepoznavanje ljudi kot skupnosti. **Nacionalna država** pa je bila tista, ki je izoblikovala

mehanizme, s katerimi so se subjekti lahko vzpostavili kot državljani – **nacionalni subjekti** – in se podvrgli nacionalističnemu diskurzu, ki jih je konstruiral kot skupnost istovrstnih subjektov (Starc 2003). Za to je značilen proces identifikacije in diferenciacije, ker se lahko pripadnik določene skupine poistoveti s svojo skupino le, če obstaja še neka druga skupina, ki je od njegove »drugačna«. Medijski, glasbeni, literarni, tržni in drugi diskurzi so tisti, ki ustvarjajo te zamišljene skupnosti, hkrati pa poudarjajo njihovo drugačnost.

Za posameznikovo in skupinsko samozavest je vedno ključna razlika. Kot pravi Debeljak (2004: 66) mora za oblikovanje identitete med posameznikom in okolico, med njegovo družino in tujo, med njegovo sosesko in tisto na oni strani mesta, obstajati razlika. Razlika je namreč mati identitete. Osnovni kriterij pripadnosti je mogoče praktično udejanjiti le s pomočjo vzdrževanja razlik. Te vedno znova vzpostavljajo meje med »nami« in »njimi«. Element nacionalnega je povezovalni element »nas« in neprijazni izključevalec »drugih«.

2.1.6 Ločevalne prakse »mi« in »oni«

Bistvo nacionalizma je v nerazvitosti proizvodjalnih sil in produkcijskih odnosov (Krajnc 1991: 26). Proces konstituiranja narodov skozi zgodovino ni bil enakomeren, kar je bilo predvsem odvisno od hitrosti sprejemanja kapitalističnega načina proizvodnje. Egoistični interesi in širitev kapitala sta postajala družbena osnova za pojav regresivnega nacionalizma, ki je vse bolj preprečeval družbeni tok formiranja narodov in konstituiranja neodvisnih nacionalnih držav ter povečal prepad med razvitimi državami in državami v razvoju.

V nacionalnosti in nacionalizmih se zrcalijo oblastni odnosi, ki funkcionirajo prek mehanizma ločevalnih praks. Te vzpostavljajo razlike med »nami« in »drugimi« (Foucault v Starc 2003: 910). Naša lastna nacionalna skupnost, ki jo predstavljajo njeni pripadniki, v tej nalogi športniki, je utemeljena kot boljša, sposobnejša, pravičnejša. Na ta način se ohranja samopodoba lastnega naroda, ki povečuje ugled in večvrednost na račun »drugih«. Preferiranje »nas«, lastne samopodobe, ki je bolj pozitivna od tiste »drugih«, je osnovna značilnost nacionalizma (Orwell v Domajnko 2002). Kuzmanić (2004) te izoblikovane »mi-oni« kategorije poimenuje za samomorilske. Pravi, da se te ločnice utrjujejo od malih nog, ko se otrok skozi pridno uči razlikovati »naše« od »drugih«, kar je enako razlikovanju dobrih in zlih. Pri tem so »naši« razumljivo tisti dobri. In tako se otrok uči sovražiti, kar se nadaljuje

tudi skozi njegovo odraščanje in razvoj. Za glavnega krivca, nekakšno tovarno te »našosti« in »drugosti« pa definira medije, predvsem televizijo.

Osnovna družbena funkcija nacionalizma je torej vzpostavljanje in ohranjanje razlike med »našo skupnostjo« in tistimi, ki so zunaj nje. Utemeljen je na strahu in sovraštvu do »drugih« in soroden z rasizmom (Anderson 1998). Na tej točki pomembno vlogo odigrajo množični mediji, ki vzdržujejo nacionalno distinkcijo. Prav ta ločnica »nas« in »njih« je izrazita v kontekstu Slovenije s Hrvaško, posebno v novinarskem komentarju športnih dogodkov, čemur se podrobneje posvečam v nadaljevanju naloge.

2.2 Množični mediji

Mediji so osrednje mesto produciranja in reproduciranja različnih diskurzov. Z informacijami, s katerimi nas vsakodnevno obkrožajo, nam namerno ali nenamerno, bolj ali manj vsiljivo ustvarjajo miselno strukturo in vzorce razmišljanja. Posredno in neposredno nam ponujajo, vsiljujejo, določajo vrednote in merila in jih uveljavijo kot popolnoma naravne. S svojimi interpretacijami ustvarjajo dolgoročen vpliv, ki je vedno povezan z vsakdanjim življenjem posameznika, njegovim razvojem in emocionalnimi ter kognitivnimi lastnostmi. Izpostavljeni smo jim od drugega leta naprej, so sestavni del primarne in sekundarne socializacije (Doupona in Petrovič 2000: 175). Vestno nas poučujejo o tem kaj je dobro, kaj zlo, kaj je pravilno in kaj narobe.

Za medije javnega obveščanja v nekem nacionalnem prostoru bi v najširšem smislu lahko rekli, da interpretirajo v okvirih in z vidika interesa nacionalnega. Nacionalnost ni statična in pripisana kategorija, nek naravni organizem kot jo prikazuje medijski diskurz, temveč spremenljiv, procesualni, kontinuiran, medijsko skonstruiran pojem (Barth v Pušnik 1999: 797). Mediji so torej tisti, ki vzdržujejo predstave o obstoju nacionalnih skupnosti ter o oblikovanju specifičnih kategorij »nas« in »drugih«.

Priskrbijo nujne pogoje za prepoznavanje uporabnika medija kot pripadnika neke specifične širše množice uporabnikov. Množice, ki ni neposredno prisotna v prostorskem ali časovnem smislu, temveč v pomembnem zamišljenem smislu pripadnosti skupnemu nacionalnemu občestvu uporabnikov istega nacionalnega jezika. Gre za anonimne naslovnike medijev, ki se

nikoli ne bodo srečali ali spoznali, vendar se zavedajo, da tudi drugi posamezniki istočasno absorbirajo medijske vsebine in v njihovih mislih živi slika lastne zamišljene skupnosti. Mediji so torej dostopni in namenjeni najširšemu krogu ljudi, katerih osnovni povezovalni element je prav nacionalno. Moderna tehnologija jih postavlja v funkcijo najmočnejših razširjevalcev novic. So glavni vir seznanjanja z dogajanjem, v katerem naslovniki niso neposredno udeleženi, na podlagi tega pa pomembni oblikovalci skupnih predstav o svetu. Oblikujejo javno mnenje.

Na tej točki so kot neposredni oblikovalci medijskega diskurza opredeljeni uredniki, uredniki, redaktorji, avtorji prispevkov, poročevalci in komentatorji – v eni besedi, novinarji. Tudi oni so, tako kot njihovo občinstvo, že vpleteni v matrico dojemanja sveta po principu nacionalnega. Z različnimi merami angažiranosti ob izkoriščanju tehnoloških zmožnosti pomagajo sooblikovati predstave o nacionalnem. Čeprav se jih novinarji in naslovniki njihovih vsebin pogosto ne zavedajo, so te močno prisotne v športnem diskurzu.

2.3 Šport

Kot pravi Tatz (v Cronin 1999: 50) je šport povsod okoli nas – ta vplivna sila je značilna za večino družb. Figurativni ključni športa so napor, tekmovanje, postavitve pravil in kolektivni pomen. Vsi ti elementi zagotavljajo njegovo magično privlačnost – napetost in katarzo. Napetost in nizka stopnja tveganja povezujeta popularno privlačnost z javno varnostjo v splet koristno porabljenega časa in veselja vsakega naslovnika (Elias v Miller in McHoul 2002: 266). Šport s pojmi tekmovalnost in dosežek predstavlja idealno sfero odražanja določenega pogleda na svet. S svojimi vrednotami opravlja nalogo nadziranja in vzgajanja ljudstva.

2.3.1 Nadzorovano telo v športu

Joseph Maguire (v Miller in McHoul 2002: 269) loči štiri tipe teles v športu – telesa, ki disciplinirajo, odsevajo, dominirajo in komunicirajo. Disciplinirajoče nadzorujeta tako trener kot športnik, preoblikovano je s pomočjo pravilne prehrane in trenirano za končno predstavo. Odsevajoče je stroj želja, predstavlja nek motiv, ki je povezan z nakupom tržnih izdelkov. Dominirajoče se kaže prek fizične sile na tekmovališču in zunaj njega, komunicirajoče pa je estetizirano kot lepo. Omenjeni tipi teles zahtevajo veliko mero samoobvladovanja. Športniki

vadijo za svoj lasten razvoj, pri tem pa razvijajo nadvlado nad drugimi. Kot pravi avtor se vse kategorije medsebojno prepletajo in dopolnjujejo. So rezultat zgodovine, javnosti in zasebnosti. Telesa v gibanju postajajo vse bolj negovana in obvladovana, hkrati pa dopuščajo nadzor, spektakel in dobiček.

Šport ima kup raznovrstnih funkcij, na tej točki pa izpostavljam glavne – nudi sprostitev in zabavo, hkrati pa je pomemben z ekonomskega in političnega vidika. Kljub tekmovalni komponenti naj bi s športnimi prireditvami krepili strpnost in prijateljske odnose med udeleženci. V duhu slogana »pomembno je sodelovati, ne zmagati«, naj bi bila to oblika druženja, spoznavanj in spodbujanja. Reklo »naj zmaga najboljši« se nanaša na merjenje človekovih zmožnosti v pravem športnem, t. j. pravičnem duhu, neodvisnem od družbenih okoliščin. Družbene koordinate – izvor, status, moč – naj bi bile sekundarnega, zgolj informativnega pomena. V športu naj bi vladale njemu lastne zakonitosti in etična načela – v tem smislu naj bi bilo to postransko področje povsem ločeno od pomembnih in resnih vidikov družbenega življenja, kot sta politika in gospodarstvo. A šport je vpet v širše družbeno življenje, je družbena dejavnost, ki dandanes nima obstanka, brez da bi bila vpeta v gospodarska, politična in ideološka razmerja.

Šport je posel, oblika proizvodnje z lastnimi proizvodi, tehnologijami, marketinškimi dejavnostmi in trgov. Organizacija športne prireditve pomeni predvsem možnost za gospodarski dobiček. Nekateri klubi se prek uspešnega uvažanja ali izvažanja igralcev spreminjajo v multinacionalke, športniki pa v multimilijonarje. Velike športne prireditve postajajo sejem, na katerem pokrovitelji oglašujejo svoje izdelke, prireditelji tržijo dobičke, igralci razkazujejo svoje sposobnosti, s katerimi kotirajo kot delnice na borzi, posredniki sklepajo milijonske posle, obiskovalci pa vse te proizvode kupujejo. Šport je torej pomembno sredstvo ekonomske propagande. Gre torej za veliko mašinerijo, v kateri je pomembnost športnih dogodkov odvisna od ekonomskega vložka in profita. Televizija denimo uporablja šport, da osupljivo dvigne gledanost, šport pa uporablja televizijo za promocijo, ki mu prinaša velike zasluške. Sodobni šport je torej del svetovnega gospodarstva in kot tak prispeva k ustvarjanju potrošniške kulture (Wright v Savić 2004). Športni dogodki pa so njeno gonilo, v katerem vzdržujejo podobe in ideologije nacionalnih identitet.

2.3.2 Vzdrževanje nacionalne identitete in vloga medijev v športnem diskurzu

Šport je pomemben element konstruiranja nacionalne identitete. Iznajdeni športni obredi (kot so olimpijske igre, svetovna in evropska prvenstva) so pripomogli posameznikom, da so se zavedli svojega članstva v nacionalni državi. Šport je premostitelj prepada med javnim in zasebnim svetom, saj gre pri športu za niz gladiatorskih borb posameznikov in skupin, ki simbolizirajo nacije (Hobsbawm v Pušnik 1999: 802). Šport je postal pomembna arena za sproščanje nacionalnih občutkov, predvsem zato, ker so se lahko tudi tisti, ki jih politika ne zanima, identificirali z nacijo, ki jo predstavljajo mišičasti športniki in športnice, kakršni bi tudi sami radi postali. Bolj, ko se zdi, da igralec prilagaja svojo igro domnevnim odzivom občinstva, bolj si občinstvo prizadeva ustvariti pričakovan odziv. Ta »daj-dam« odnos bi lahko poimenovali psevdodružbena interakcija (Wohl v Doupona in Petrovič 2000: 176).

Šport je dostopen vsem, ne izključuje nikogar, združuje družbene sloje in posameznike, ki na ravni vsakdanjega življenja nimajo skupnih točk. Športni spektakel gledalca popelje iz monotonega vsakdana v namišljen svet igre, kjer se sproščajo strasti množic. Ta tekmovalna sfera je preplavljena z **nacionalnimi simboli**. Med gledalci vihrajo nacionalne zastave, prepevajo nacionalne pesmi, grbi in napisi imen držav so sestavni del reprezentančnih dresov, pred začetkom tekem pa uvod v dvoboj pozdravita nacionalni himni moštev, ki tekmujeta za zmago. Gre za reprezentacije, ki izražajo narodovo posebnost, kar njegovi pripadniki sprejemajo z naklonjenostjo. Barve, oblike in vzorci zastav ter verzi in melodije nacionalnih himen in pesmi povzemajo posebne lastnosti naroda, s svojimi preprostimi oblikami in ritmi pa poskušajo vdahniti živo občutenje enotne zgodovine in usode med prebivalstvom (Smith 2005: 18). Ves nabor nacionalnih simbolov služi izražanju, reprezentiranju in utrjevanju mejne definicije naroda ter notranjemu povezovanju njegovih pripadnikov s pomočjo enotnega zamišljanja skupnih spominov, mitov in vrednot. Športni uspehi so torej vzpostavljeni kot zgodovinski pomniki nacionalnega uspeha – zasidrajo se v **kolektivnem nacionalnem spominu**.

Vsak narod gradi svoj kolektivni spomin. V ospredju tega spominskega skladišča so dogodki, ki zadevajo največje število članov določene skupnosti in so rezultat bodisi njenega lastnega življenja bodisi odnosov z najbližjimi skupinami, ki so najpogosteje v stiku z njo. Kot pravi Halbwachs (2001: 59), gre za »dogodke, ki si jih lahko zamislimo, ne moremo pa se jih spominjati.« To so dogodki, ki zasedajo mesto v spominu nekega naroda, sami pa pri

oblikovanju le-teh nismo bili navzoči. Zgodili so se morda pred našim rojstvom, a močno zaznamujejo našo sedanost. Lahko si jih le predstavljamo. Prtljago zgodovinskih spominov, ki jih s seboj prenašamo, lahko povečujemo s konverzacijo ali branjem. Ta spomin gradimo s spomini drugih. Toda to je sposojen spomin, ne naš lasten. Pa vendar preko te zgodovine ustvarjamo današnjo sedanost. Pretekla izkušnja pogojuje, da se v sedanosti vedemo na podlagi njene posledice. Kot pravi Halbwachs (2001: 47) se pogosto dogaja, da sami sebi pripišemo ideje in razmišljanja, čustva in strasti, ki nam jih je navdihnili naša skupina. Čutimo kot bi bil njihov vir v nas samih. Človek se namreč mora velikokrat sklicevati na spomine drugih, da bi evociral svojo lastno preteklost (Halbwachs 2001: 56). Vsebine kolektivnega spomina, kot socialnega konstrukta (Burke 1997: 59), so trajne. Čeprav jih nismo doživeli, si najdejo večni prostor in se zakoreninijo v nas samih. Zgodovina je živi spomin (Cicero v Burke 1997). Vseeno je, koliko se trudimo izbrisati določene trenutke v lastnih individualnih spominih, še vedno bodo ti zakoreninjeni v kolektivnih spominih celotne skupnosti.

Ta spomin temelji tudi na reprodukciji športne tradicije, ki določeno skupnost promovira s športnim uspehom iz preteklosti in tako oblikuje njeno identiteto, ki je del sedanosti. Zato lahko športne dogodke dojemamo kot moderne praktične obrede vzdrževanja nacionalne zavesti.

Kot pravi Giulianotti (1999: 23) je šport velika kulturna institucija, ki oblikuje in utrjuje nacionalne identitete po vsem svetu. Te se vzpostavijo na podlagi zamišljene skupnosti, ki združuje pripadnike določene nacije in se reproducira skozi medijski diskurz. Medijski naslovniki sedijo pred televizijskim ekranom in kljub le posredni udeležnosti na razprodanem štadionu v sebi čutijo pripadnost množici anonimnežev, predvsem pa ekipi na igrišču, ki se bori za zmago. Mediji torej v dnevne sobe prinašajo športnike in njihove borbe za domovino prek radijskih, televizijskih, spletnih prenosov in časopisov. Te množice o izbranem športnem dogodku nadalje razpravljajo doma, v šoli ali na delovnih mestih. Množico anonimnežev ta dogodek združi v celoto. Naslovniki vsako športno dokazovanje sprejemajo z močnimi občutki – v dogodke na igrišču se povsem vživijo. Nemirni, nervozni, polni pričakovanj in upanj stiskajo pesti za svoje favorite, vzklikajo njihova imena in se odzivajo na vsako potezo. Z gestikulacijo kažejo svoje strinjanje ali nezadovoljstvo do svojih nacionalnih predstavnikov in sodnikov, delivcev pravice, ki v rokah nosijo usodo igre. V žogi in sodniški piščalki so združene vse nacionalne strasti. Rezultat dvoboja okrepi ali omaje

nacionalni ponos zamišljene množice – ustvarja užitek boljši ekipi in njenim podpornikom, hkrati pa prinaša bolečino slabši.

Kot je dejal George Orwell (v Hobsbawm 1993: 156) je torej šport postal izraz nacionalne borbe, športniki pa predstavniki svojih nacij. Države in njeni pripadniki zato športne uspehe doživljajo kot nacionalen in ne individualen uspeh. Ta ustvarja pozitivno samopredstavitev nas in negativen prikaz drugih. Mi hočemo biti najboljši. Mi se potegujemo za zmago. Za najvišja mesta. Stremimo k temu, da nas na poti do zastavljenega cilja drugi ne prehitijo. Torej hočemo, da so slabši od nas. »Oni« postanejo tekmovalna kategorija, ki jo je potrebno premagati, da bi »mi« postali zmagovalci. Na tej točki nastopi spodbujanje nacionalnih antagonizmov in rivalstva. Športni dogodki tako krepijo nacionalno skupnost, kar pogosto vključuje stereotipiziranje drugih narodov (Brookes 2002: 83).

2.4 Nacionalizem v športu

Družba je na prehodu iz 19. v 20. stoletje temeljila na tekmovanju in rivalstvu. Nastopilo je obdobje zlitja države, naroda in družbe (Hobsbawm in Ranger v Domajnko 2002) – obdobje oblikovanja in simboliziranja družbene kohezije, legitimiranja institucij in razmerij avtoritete ter socializacija, t. j. vcepljanje verjetij, vrednot in vedenjskih konvencij. V tem času se je začel množično razvijati šport – nastopila je njegova institucionalizacija. Tekmovanje je potekalo v izobraževalnem sistemu, industriji, politiki in med državami. Povsem naravno in samoumevno je bilo, da sta se ti dve lastnosti razširili tudi v sfero športa (Cronin 1999: 53). V družbi, ki je nastala na osnovi industrijske revolucije in se je pozneje razvijala v kapitalističnem sistemu, je tekmovalnost postala norma. Pred prvo svetovno vojno se je v državah zbujal patriotizem. Nacionalne karakteristike so postale zelo pomembne – cenilo se je vse, kar je bilo »domače«, značilno za lastno nacijo, spregledano pa vse, kar je bilo drugačno, »tuje«.

Telesa v športu nosijo nacionalistične pomene. Nacije odražajo svojo moč prek osvojenih naslovov na prestižnih tekmovanjih in števila kolajn. V areni prijateljskih dvobojev med ekipami se skriva prostor uveljavitve nacionalne veljave, merjene z zmago ali porazom. Pri vzpostavitvi in opredelitvi nacionalne identitete in kolektivne pripadnosti ima večjo konotacijo in pomen kot šport le vojna. Gre za eno redkih priložnosti, ko se velik,

kompleksen, neoseben skupek elementov združi v celoto (Cronin 1999: 51). Vojna metaforika se redno uporablja v športu. Športne arene pogosto postanejo prizorišča nacionalnega nastopaštva in podžiganja nacionalnih čustev ter strasti, ki lahko vodijo v oblikovana vojna stanja. Izrazi, uporabljeni za interpretacijo so sposojeni iz vojnega besedoslovja. Razpravlja se o zmagah, porazih, streljih, obrambah, napadih, bojih za domovino, državni časti in ponosu. Uspehi so pogosto opisani kot zgodovinske zmage, zgodovinski dosežki, zgodovinski uspehi in podobno. Športni boji ne predstavljajo več tekmovanj med posameznimi tekmovalci, temveč med posameznimi sistemi, državami, narodi, rasami. Poraz ni več le stvar športnika, temveč vsega naroda, ki stoji za njim. Izgubiti je včasih enako izdaji.

Kot je dejal Orwell (v Domajnko 2002: 263): »Na mednarodni ravni je šport oponašanje vojskovanja. In tu ni bistveno vedenje igralcev, temveč odnos gledalcev in prek gledalcev odnos celih narodov, ki zaradi teh absurdnih tekmovanj padajo v stanje besnila in čisto zares verjamejo – vsaj za kratek čas – da je brcanje žoge, pa tekanje in skakanje za njo, preskus nacionalne kreposti.«

Vojno metaforiko lahko razumemo tudi kot oblikovanje nekega začaranega kroga, ki se lahko po korakih precej nenadzorovano odvija v neslutene smeri. Začne se z bežnimi literarno spodbujenimi primerjavami z vojnimi razmerami, konča pa s tragičnimi osebnimi obračuni. Prav gotovo jih dodatno podkrepijo spodbujanja in širjenje nestrpnosti, ki se kažejo v posplošenih, večvrednostno oblikovanih nacionalnih samopodobah, stereotipih in predsodkih do drugih, težnjah po preferiranju lastnih dejanj in lastnosti, degradiranosti drugih in ujetosti v ideološke okvire preteklih političnih konfliktov. Bahaštvo, pokroviteljske izjave, zasmehovanje in zaničevanje razumemo kot osnovo nestrpnosti. Dodatno jo stopnjujejo nacionalni simboli. Prisotni so na vsakem tekmovanju. Njihovega konotativnega pomena se naslovniki pogosto ne zavedajo. Kot pravi Smith (2005: 19), le-te krepki in usmerja ideologija nacionalizma.

Za nacionalizem, ki nastopi v športni sferi, je značilno (Cronin 1999: 55):

1. konstruirajo ga različne sile – razvijejo ga različni faktorji – država, posameznik, navijači, mediji, tekmovalci itd;
2. pozna različne oblike – lahko je politični, verski, kulturni, medijsko izoblikovan, zgodovinski, banalni ali osnovan s strani države;

3. lahko je resničen ali imaginaren – resničen je izražen z nacionalno simboliko (nacionalnim dresom, zastavo, državno himno itd), imaginaren pa ustvarjen prek zamišljene skupnosti, ki v tekmovalcih vidi predstavnike »svoje« nacije;
4. lahko je pozitiven ali negativen – v pozitivnem smislu povezuje člane nacije v celoto, ustvarja podobo močne, enotne države, v negativnem pa lahko vzbuja nasilje;
5. lahko je začasen in minljiv – ponavadi traja toliko časa, kolikor traja tekma, zakoreninjen je v kolektivnem spominu nacije in privre na plan s tekmovanji.

Šport je pomembno sredstvo politizacije množic znotraj držav in političnih odnosov med državami. Šport služi propagandi, merjenju moči, večvrednosti, (pre)moči ideologij različnih držav, ras in nacij. Nacionalizem je drža, prek katere se vzpostavlja ugled države. Le-ta ustvari ponos med državljani in vzpostavi spoštovanje svetovnih razsežnosti. Športna srečanja so tanka nit – lahko povežejo sprte države in zadnja, ki se pretrga v konfliktnih razmerah (Doupona in Petrovič 2000).

Športni dvoboji po svoji organizacijski plati torej sledijo političnemu principu delitve na nacije. Telesne prakse športa prevzemajo simbolne pomene, ki postanejo del repertoarja nacionalnega državnega diskurza. Šport je zapustil svojo viteško idejo (Krajnc 1991: 13). Športnik danes ne trenira več za to, da premaga samega sebe, svojo naravo, tekmeča. To je le zunanja oblika. V sferi popolne profesionalizacije športa je vrhunski športnik le uslužbenec sistema, ki ga izkorišča za svoje politične cilje. Oblast si namreč podredi športnike prek telesnih praks kot idealne pripadnike nacije. Njihove uspešne telesne akcije medijski delavci opisujejo kot domovinske uspehe, uspehe vse nacije. Prek telesnih praks se prenaša uspeh posameznih športnikov na vsakega pripadnika nacionalne zamišljene skupnosti. Športni uspehi so vzpostavljeni kot zgodovinski pomniki nacionalnega uspeha. Ta proces skupnost združuje – kot v primeru jugoslovanskega gibanja bratstva in enotnosti – ali razdružuje, v primeru slovenskega osamosvojitvenega gibanja (Starc 2003: 925).

2.4.1 Nacionalistična reprezentacija v športnem novinarstvu

Medijska govorica in nagovori novinarjev še dodatno podkrepijo **nacionalno zavest**. Kot pravi Hall (2004: 49) so kodi, ki jih uporabljamo skozi jezik, rezultat družbenih konvencij. So ključni del kulture, del skupnih zemljevidov pomena, ki se ga ljudje naučijo in ga

podzavestno ponotranjijo, ko postanejo člani svoje kulture. So tisti, ki stvarjem dajejo pomen. Ta se ustvarja s povezavo treh različnih redov: sveta reči, ljudi, dogodkov in izkušenj, konceptualnega sveta (duševni koncepti, ki jih imamo v glavi) in znakov organiziranih v jezike, ki komunicirajo te koncepte (Hall 2004: 82). Van Dijk (1988) trdi, da nacionalizem živi izključno v jeziku. Nacionalistični izpadi so odporni proti razpadanju, so težko premagljivi, posebno v športnem novinarstvu, v katerem so postali nekaj povsem vsakdanjega. Zato lahko upravičeno zapišemo, da sta šport in športno novinarstvo eden ključnih kanalov za širjenje nacionalizma.

Tudi če dopustimo možnost, da je večini športnikov pomemben predvsem s športnimi kriteriji ovrednoten rezultat, velja, da so komentatorji tisti, ki dajejo športnemu rezultatu končno veljavo. Vloga medijev pa se pretvarja v orodje dnevne politike (Doupona in Petrovič 2000: 198). Skupni problem športa in množičnih medijev je manipuliranje, pri čemer prevladujeta procesa politizacije in komercializacije. Obe strani sta tako manipulirani in hkrati tudi manipulirata (Bergant v Doupona in Petrovič 2000: 182). V trenutku, ko postane športni dosežek pretežno sredstvo politike, nima več le svoje avtohtone vsebine, ni več merljiv le s športnimi merili, temveč dobiva tudi zunaj športno, politično vsebino in temu ustrezna vrednostna merila. S politizacijo športni dosežek izgublja svojo izvorno (športno) razsežnost, vse bolj dominantna pa postaja njegova politična odmevnost, zlasti v zadnjih desetletjih. Zato se vse bolj uveljavlja teza, da je šport med vsemi oblikami kulture najbolj »zastrupljen« s politikom. O tem priča tudi prisotnost nosilcev oblasti na častnih tribunah, ki so stalnica športnih srečanj. Politični veljaki navidezno »nenacionalistično« stiskajo pesti za svoje, torej »naše« oziroma »njihove« nacionalne športne junake.

Novinar se težko objektivno informira, še težje pa je objektivno informirati javnost. Javnost pogosto dobiva predelane resnice. Novinar je postavljen v vlogo zgolj in predvsem posrednika informacij tistih, ki – zlasti velja za vrhunski šport – tega vodijo in imajo praviloma monopol nad informacijami. Z njim pa tudi prisvojeno pravico, kaj bodo javnosti sporočili. To so praviloma ljudje, ki tudi sicer razpolagajo z močjo – ugledneži iz državne, politične, gospodarske sfere (Doupona in Petrovič 2000: 183). Športni spektakel, ki povzroča pri naslovnikih posebno duševno stanje, kot neko čustveno vzburjenost, pa je prav s tega stališča prvovrsten kanal za sprejemanje takšnih vsebin. Športna srečanja omogočajo sprostitev, ki izključuje racionalno, trezno razmišljanje, zato so naslovniki po mnenju večine teoretikov takrat bolj dovzetni za spremljajoče sporočilne vložke, kar je za mnenjske voditelje

idealno, saj je posameznik do vsebin takrat skorajda nekritičen. Novinarska govorica, ki predvsem v tem specifičnem polju vsebuje nacionalne stereotipe, povečuje lastno nacijo in izraža željo, potrebo biti najboljši, ujame naslovnike povsem nepripravljene, brez zdravorazumskega premisleka. Navidezno nedolžni izrazi, ki jih marsikateri naslovnik zazna kot sestavni del povsem običajnega športno novinarskega besednjaka, povzročijo preobrazbo ferplej tekmovanja v medijsko konstruirano vojno med nacijami. Naslovnik pri tem nezavedno aktivira svojo zavest – kot lojalni subjekt nacije se postavi nasproti nasprotniku. To potrjuje, da je športni nacionalizem zapakiran v novinarske komentarje in je prav zaradi svoje prikritosti za občinstva gladko »prebavljiv«. Kot pravi Polerjeva (1997) je nacionalizem oportunistična, pragmatična ideologija, nevidno prisoten pojav, ki čaka pravi trenutek in družbeno klimo, ugodno za prehod iz latentnega v manifestno stanje. Mediji na tej točki uspešno uveljavljajo diskriminacijo na različnih ravneh družbenega delovanja, ki je utemeljena na predsodkih in stereotipih. Ustvarjajo ločevalne kategorije »nas« in »njih«, na ta način občinstvu določajo nacionalno identiteto, skozi medijske tekste jim podeljujejo lastnosti, ki jih naslovniki dojemajo kot obče sprejete. Prek retoričnih elementov tako mediji reproducirajo nacionalizem. Niso nevtralni. Opravljajo nalogo reproduktorjev ideologij. Kot pravita Sugden in Tomlinson (v Savić 2004) mediji uporabljajo jezik množičnega nacionalizma in utrjujejo nacionalno samopodobo.

V sodobni družbi ni več problem izražati svoje mnenje, temveč ga imeti, oblikovati, razviti. To vrzel zapolnijo mediji – novinarska selekcija in izključnost vplivata na mnenje ljudi. Branje tiskanih medijev, poslušanje radijskega programa in gledanje televizije posredujejo občinstvu načine mišljenja. Pri sprejemanju novinarskih komentarjev je publika pasivna. Vsrka in predela jih kot splošno veljavno oziroma sprejeto resnico. Svoje misli oblikuje pod podzavestnim vplivom predelanega. Novinarji so torej tisti, ki posredno prek mnenjskih voditeljev konstruirajo, kako naj občinstva dojemajo informacije. Današnja slika športa je torej odvisna od medijske predstave, ki jo oblikuje in usmerja politika. Novinarstvo pa pri tem ne igra le vlogo povezovalnega mehanizma nacije, temveč tudi kanala za nacionalistične izpade oziroma ustvarjanje nacionalističnega diskurza. In šport je idealna podlaga za njegovo promocijo.

2.4.2 Nacionalizem v slovenskem športnem prostoru

Telesne prakse športa so kljub svoji navidezni apolitičnosti igrale pomembne vloge tudi v izgradnji slovenske nacije. V časih sokolskega gibanja so v prvi vrsti nosile nacionalistične pomene (Starc 2003). Telovadba je prinašala krepitev telesa hkrati pa prek srečanj, tekmovanj in proslav vcepljala jugoslovansko nacionalno idejo udeleženiim. Posebno velike prireditve kot so sokolski zleti – množični spektakli, na katerih je sodelovalo več tisoč telovadcev, ki so istočasno izvajali isto vajo – so predstavljale simbol slovanstva. S pomočjo disciplinirane telesne vadbe so sokoli skušali doseči nacionalno kohezivnost – telesne akcije športnikov so prek političnega diskurza »bratstva in enotnosti« nosile vlogo povezovalca med jugoslovanskimi narodi. Ti so si športe že v preteklosti neformalno medsebojno razdelili. Smučanje je vedno veljalo za slovenski nacionalni šport, saj naj bi ta podalpski narod nosil v sebi smučarsko bit in nadarjenost za to specifično telesno gibanje, smučanje naj bi mu bilo genetsko pogojeno. Povsem preproste telesne prakse so postale kulturni tekst, pripisan jim je bil nacionalni pomen, za katerega je veljalo, da Slovenci nikoli ne bodo znali igrati nogometa, drugi jugoslovanski narodi pa ne bodo znali smučati. Dokler je med njimi deloval ta diskurz »bratstva in enotnosti«, so bile vse razlike med njimi nepomembne, saj so si vsi s svojimi specifičnimi akcijami teles prizadevali za skupno dobro.

Z razpadom Jugoslavije in osamosvojitvijo Slovenije pa se je njihova vloga spremenila v vlogo označevalcev nacionalne različnosti (Starc 2003: 909). Glavno vlogo na novo vzpostavljenih nacij, vzbujanja na novo oblikovanih nacionalnih čustev in potencialnih nacionalnih junakov, primernih za identifikacijo značilnosti osamosvojenih držav, ki so jih med drugim našli tudi v športnikih, so odigrali mediji. Zavest mlade nacije, ki se je šele uveljavljala na mednarodnem prizorišču, so utrjevali novinarji v svojih komentarjih, najbolj izrazito v športnem diskurzu. Navijaški gesli »*Kdor ne skače ni Sloven'c*« in »*Slovenija gre naprej*«, reprezentaciji, ki sta vse pripadnike nacije zlili v eno, sta se ob zgodovinski uvrstitvi slovenske nogometne reprezentance na evropsko in svetovno prvenstvo v začetku 21. stoletja razširili na vsa športna prizorišča. Postali sta simbola združene nacije, ki se lahko kosa z vsemi ostalimi nacijami – predvsem z nekdanjimi jugoslovanskimi.

Čeprav so Slovenci vedno veljali za zimski, smučarski narod, druge nekdanje jugoslovanske republike pa so bile uveljavljene v ekipnih športih z žogo, je v zadnjem desetletju prišlo do razbitja športno-nacionalnih mitov. Smučarski Slovenci so z uspehi nogometne in rokometne

reprezentance postali konkurenčni Hrvatom. Slednji pa so s prebojem družine Kostelić zrušili tabuje o nesmučarski naciji, ki je uspešna le z žogo. Manjvredni športi – nogomet in rokomet pri Slovencih ter smučanje pri Hrvatih – so postali povezovalno tkivo obeh nacij, kjer sta obe strani iskali lasten kos pogače v uspehih tiste druge. Nacionalizem je sosedske uspehe v »naših« športih utemeljeval na »svojih« specifičnih nacionalnih lastnostih. Uspeh družine Kostelić so slovenski mediji opravičevali s »svojimi« nacionalnimi značilnostmi v tej hrvaški zgodbi uspeha – borbenostjo, vztrajnostjo, redom in disciplino, treniranjem na slovenskih smučiščih ob pomoči slovenskih smučarskih strokovnjakov (Starc 2003). Hrvaški pa so uspehe slovenske rokometne in nogometne reprezentance utemeljevali na igralcih hrvaško-bosansko-srbskega porekla. Vendar pa Slovincem ni bilo pomembno, da njihove reprezentance v evropskem ali svetovnem merilu zastopajo tudi tujci. Mediji so potomcem iz bivše Jugoslavije, ki so se znašli v slovenskih izbranih vrstah v nogometu in rokometu kmalu podelili slovenske nacionalno karakterne lastnosti borbenosti, delavnosti in discipline. Ko gre za uspehe, je namreč vse tuje samoumevno tudi »naše«. Tako so ekipni športi z žogo, predvsem nogomet, z uspehi slovenske reprezentance izgubljali uveljavljeno konotacijo balkanstva.

Prav slovenske lastnosti v hrvaškem smučarskem vzponu in hrvaški elementi v slovenskih ekipnih športih z žogo naj bi prinesli zmagoviti mentalitetni preobrat. Poseganje po prevzemu nacionalnih potez svojih sosedov je še dodatno podkrepilo mednacionalna, nacionalistična trenja.

2.4.3 Slovensko-hrvaški odnosi

Nacionalne skupnosti imajo najpogostejše in najintenzivnejše odnose s sosedi, s katerimi imajo največ podobnih interesov in s tem potencialno tudi konfliktov. Prav zato so sosedne države predmet pogostih primerjav, kar se kaže tudi na športnem področju, v katerem velja prepričanje, da je najslajše premagati prav njih. Tudi Slovenija in Hrvaška v tem kontekstu nista izjemi. Vendar pa športna srečanja med obema nacijama presegajo okvire sosedskega rivalstva od osamosvojitve naprej.

Da bi razumeli napetost med obema nacijama, ki se izraža tudi v športnem srečanju, ki ga obravnavam v nalogi, moramo poznati družbeno-politični kontekst slovensko-hrvaških

odnosov. Gre za državi, ki imata skupno zgodovino in osamosvojitveno zgodbo. Potem, ko sta leta 1991 izstopili iz nekdanje skupne države Socialistične federativne republike Jugoslavije, sta večino odprtih vprašanj meddržavnih odnosov uspešno uredili. Mnoga vprašanja pa so ostala nerešena – meddržavni status Jedrske elektrarne Krško, dolg Ljubljanske banke hrvaškim varčevalcem in tako naprej. Največje razvnanje strasti in napetosti med državama pa je zadnja leta povzročalo vprašanje meje na morju in slovenskega dostopa do mednarodnih voda. Pogosti incidenti na morju, ko v slovenske vode pripluje hrvaška ladja in obratno, vzbujajo vse večjo nestrpnost med ljudmi, kar krepi nacionalno zavest na eni in drugi strani, s tem pa utrjuje moč posamezne nacije in večja nestrpnost do tiste druge. Prav v takih primerih izbruhnjeo nacionalistične opazke. Nacionalizem namreč dobi svoj največji pomen le za kratek čas, trdita Kedourie in Smith (v Smith 2005: 38) – v krizah gradnje nacije, pri osvobajanjih, zunanjih grožnjah, notranje občutenem gospostvu sovražne etnične, kulturne skupine ali sporih zaradi ozemlja, kamor sodi nerazrešeno vprašanje Piranskega zaliva. Nemoč vzpostavitve kompromisa se tako iz političnega prostora razširi v druge sfere vsakdanjega delovanja nacije in njenih pripadnikov.

Vendar pa niso le nerešena politična vprašanja preteklosti tista, ki podžigajo nacionalna čustva med obema državama. Zadnjih nekaj let jih sproža tudi slovensko članstvo v EU, ki Slovenijo ločuje od tistih držav, ki vanjo ne sodijo, med njimi je tudi Hrvaška. Kot pravi Debeljak (2004: 129) so narodi na evropskem obrobju, s svojimi željami po pobegu od geografije kot usode s sosedi še dlje na vzhodu, ki jih je v tem oziru potrebno obdržati pred vrati, vzpostavljali narcisizem drobnih razlik med narodi, četudi skupinsko prenašajo dediščino periferne modernizacije. Če se članstvo v evropskem klubu, ki ga zastopa »razvita« Evropa določa z razmejitvijo do tistih, ki v ta klub nimajo ali ne smejo imeti vstopa, potem je že samo v uveljavljenih stereotipih iz vladajočih kolektivnih predstav v Sloveniji mogoče videti ravno to lastno večvrednost. Ustvarjena je na podlagi bolj vzhodno živečih narodov, ki so označeni kot »nepopravljivi divjaki«, »Balkanci« in kot taki niso vredni vstopa v izgubljeni paradiž zahodne Evrope. Kot ironično pripomni Debeljak (2004: 129) so med južnoslovanskimi narodi prav Slovenci edini »Evropejci«, ki niso »Balkanci«. Mednje raje z nekoliko prezira potiskajo Hrvate, ki vztrajajo pri nekem svojem »evropejstvu«. Distinkcija »nas« v tej elitni evropski družini in »njih«, ki ostajajo zunaj nje, so še vedno del Balkana, je še močnejša z odstiranjem meja med državami članicami in še večjim poudarjanjem zamejitve tistih, ki v to skupino ne sodijo. Razlika, ki jo vzpostavi meja, namreč vedno določa in definira posameznika, skupnost ali državo. Torej, če je osamosvojitvev Slovenije leta 1991

predstavljala prvo tranzicijo, je vstop Slovenije v EU leta 2004 prav gotovo njena druga tranzicija. Ta primer dokazuje, da nacionalna identiteta ni normativna vrednota, vendar proces nenehne preobrazbe.

Da je ta politični diskurz močno prisoten v sferi športa, posebno v ekipnih športih, kjer se nacija še bolj poistoveti z moštvom kot pri individualnih panogah, dokazujejo pretekla rokometna srečanja med obema državama. »*Sosed, daj malo Evrope!*« pred polfinalno tekmo Evropskega prvenstva leta 2004 v Ljubljani z očitkom članstva v »evropski družini« slovensko reprezentanco nagovori novinar *Slobodne Dalmacije* (Bilić 2004). »*Vse se vrača, vse se plača. Ko pride čas. V življenju, predvsem športu. Je prišel čas, da Slovencem vrnemo za tisti Zagreb pred štirimi leti?*« naslovnike izzove avtor in nakaže, da ne gre za običajen športni dvoboj, temveč dvoboj, ki za seboj nosi posebno zgodovinsko vrednost: »*Vsaka kombinacija možnega razpleta vzbuja emocije, posebni naboj, koplje po preteklosti*«. S temi besedami napoveduje srečanje obeh ekip. Medijski diskurz torej izkorišča mednacionalna športna srečanja obeh nekdanjih bratskih republik za soustvarjanje stalnega poligona nacionalizma. Nacionalizmi, ki jih proizvaja in širi medijski diskurz, pitajo ljudi na obeh straneh meje, navijače, s sovraštvom in jim na ta način jemljejo tolerantnost sosedskih odnosov. Kot pravi Smith (2005: 50) nacionalizem zahteva ponovno odkrivanje in obnavljanje narodove edinstvene kulturne identitete, to pa pomeni vračanje k lastnim avtentičnim koreninam zgodovinske kulturne skupnosti, ki je naseljevala predniško domovino. Politika na prikrit način prek medijev in športa usmerja nacionalne interese in določa kulturno-civilizacijsko ločnico med »nami« in »njimi« – Slovenci in Hrvati.

Kot pravi Palmer (v Savić 2004) mora biti povezava med športom in nacionalizmom vedno raziskana v okviru specifične vsebine, časa in prostora. Univerzalne igre z žogo namreč ni. Je časovno, prostorsko in kulturno pogojena. V nadaljevanju naloge raziskujem, kako se napetost slovensko-hrvaških odnosov kaže na izbrani prijateljski tekmi. Prepoznavam in analiziram nacionalno-ideološki apel skozi retorično-lingvistične elemente v komentarju športnih novinarjev obeh strani – slovenske in hrvaške.

3. ANALIZA NOVINARSKIH KOMENTARJEV

3.1 Deskriptivna analiza novinarskega komentarja

Pod drobnogled svoje naloge sem vzela prijateljsko rokometno tekmo med hrvaško in slovensko reprezentanco, ki sta jo odigrali na turnirju Croatia-Slovenia Cup 15. januarja 2006. Analizirala sem komentarje športnih novinarjev na javnih televizijskih postajah – RTV SLO in HRT – in ugotavljala, na kakšen način se v njihovih komentarjih kažejo nacionalistične prvine.

Na tej točki izpostavljam, da v nalogi ne gre za kritiko novinarjev ali medijskih ustanov, temveč za preučevanje vloge medijev pri uporabi nacionalizmov. Posamezni mediji oziroma njihova ideološka usmerjenost imajo lahko pri oblikovanju interpretacije pomenov občinstev odločilno vlogo. Novinar je lahko v tem primeru označen kot zadnji igralec na igrišču – aktiven sooblikovalec igre in nenazadnje tudi rezultata, predvsem pa usmerjevalec gledalčeve interpretacije dogodka. V nalogi se ukvarjam predvsem z abstraktnim novinarjem in interpretacijo njegovega komentarja. Skozi analizo izbranega športnega dogodka poskušam identificirati najpogostejše nacionalistične prvine v novinarski govorici, s katerimi se redno srečujejo naslovniki medijskih vsebin. Analizo izvajam na podlagi koncepta diskurza. Kot pravi Foucault (v Stepišnik 2006) je diskurz proizvodnja vednosti prek jezika. V tesni povezavi z njim so ideologije, saj je njegova uporaba najbolj vsakdanja forma družbenega vedenja. Diskurz je sestavljen iz teksta in konteksta, kjer moramo upoštevati družbeno-politično ozadje, v katerega novinarji vpeljejo športne dogodke (Van Dijk 1988: 26). V nadaljevanju naloge iščem retorično-semantične elemente z nacionalistično konotacijo. Z njimi navsezadnje mediji oblikujejo in osmišljajo realnost.

Prijateljska tekma med obema reprezentancama se odvija na Hrvaškem, natančneje v Pulju, v dvorani Doma športov pred 3500 gledalci. Ti so opremljeni s kockastimi zastavicami, ki so sestavni del hrvaškega nacionalnega grba. Prihod igralcev na igrišče pozdravita nacionalni himni obeh držav, kot simbol domovine, ki jo igralci predstavljajo – najprej predvajajo slovensko, himno reprezentance v gosteh, nato še hrvaško, reprezentance gostiteljice. Med predvajanjem slovenske himne so igralci obrnjeni proti zastavi svoje domovine, stojijo v vrsti in se držijo za ramena – s tem izkazujejo pripadnost ekipi in medsebojno podporo. Njihovi

pogledi so ponižno usmerjeni navzgor – k zastavi, ki častno simbolizira državo, ki jo zastopajo. Občinstvo himno slovenske reprezentance pospremi z žvižgi, kar je zaradi specifičnih slovensko-hrvaških odnosov, predvsem na športnih srečanjih, na katerih je primitivizem zaradi močnih čustvenih nabojev močno prisoten, pričakovano. S to gesto izražajo nespoštovanje do nasprotnika. Ob predvajanju hrvaške himne navijači na tribunah visoko v zrak dvigujejo rdeče šale, ki simbolizirajo barvo hrvaškega grba. Igralci čast zastopanja barv svoje države izrazijo s položeno roko na srce. Ob začetku tekme prireditelji predvajajo še pesem z nacionalistično konotacijo: »*Naj trpi tisti, ki ga moti – Hrvaška je svetovni prvak! Naj prosto tečejo solze, mi imamo šampione! Mi smo Hrvati – postali bomo prvaki!*« V nadaljevanju pa vsak zadetek, ki ga doseže reprezentanca gostiteljica, prireditelji pospremijo z njenim odlomkom.

3.1.1 Komentiranje rokometne tekme na HRVAŠKI JAVNI TV (HRT)

Tekmo med reprezentanco Hrvaške in Slovenije poleg novinarja javne televizije HRT komentira poškodovani hrvaški igralec, kapetan ekipe Petar Metličić.

Razlika, ki jo komentator prikaže med obema moštvoma, je očitna. Pogosta je uporaba svojilnih pridevnikov: »*Slovinci so takoj izkoristili ta SVOJ protinapad*«. S tem komentator vzpostavi jasno ločnico med nacijama, ki se borita za zmago v dvorani. Z zaimkom »mi«, ki ga skozi komentiranje uporablja v različnih sklonih, se opredeli, kam sodi: »*Nam je potrebna zmaga*«, »*dobro jih opazuje naša obramba*«, »*naša žoga*«, »*naš napad*« ... Komentator se od reprezentance ne distancira, kar sicer zahteva novinarsko delo.

Kapetan hrvaške ekipe Metličić slovensko moštvo označi kot ekipo, ki »*je vsem zelo znana ... in nas močno motivira*«, enakovreden odnos dojemanja obeh ekip pa izrazi v nadaljevanju: »*Verjamem, da tudi mi njih*«. S tem gledalce opozori na vedno napet slovensko-hrvaški odnos v športu in poudari distinkcijo »mi« in »oni«, ki v športnem obsegu iz razlikovanja ekip prerašča v ločevalne prakse nacij. Tako se vzpostavlja bistvo nacionalizma – ohranja se razlika med skupnostmi, »našo« oziroma »njihovo«.

Komentator poda veličino hrvaške reprezentance in slabšo kvaliteto slovenske na podlagi ocene minulih hrvaško-slovenskih srečanj: »*Slovence smo premagali v Atenah* (na

Olimpijskih igrah, op. p.), *takrat so se potopili, igrali so šele za 11. mesto. Mi pa smo prišli malce dlje – do najvišje točke OI, do drugega olimpijskega zlata*«. Z glagolom »potopili« označi nadigrano slovensko moštvo, s tekmo za »šele« 11. mesto pa nakaže kako slabo uvrščena je bila slovenska ekipa v primerjavi s hrvaško, ki je prišla do »najvišje točke« tekmovanja. Z najžlahtnejšo kolajno na najbolj prestižnem športnem tekmovanju vseh razsežnosti – olimpijskih igrah – povečuje hrvaško ekipo in s tem posledično Hrvaško, nacijo, ki ji pripada. Slovensko ekipo, ki jo je hrvaška »potopila« in zrinila na »šele 11. mesto« je s tema oznakama razumljena kot drugorazredna, nekonkurenčna. A kljub odličnosti močne hrvaške ekipe novinar ne izpusti bolečih izkušenj s slovensko reprezentanco iz preteklosti. Tokratno tekmo na turnirju, ki je bolj kot ne prijateljskega značaja, označi za hrvaški »udarec Slovincem za tisto Ljubljano, po kateri so bili odnosi med obema zvezama zelo slabi, vendar se zdaj stvari dobro odvijajo«. Z »udarcem« izraža tokratno željo po maščevanju za takratni poraz. Besedna zveza »tista Ljubljana« pa označuje poraz hrvaške rokometne reprezentance proti slovenski v polfinalu evropskega prvenstva v Ljubljani. Krivca za hrvaški poraz novinar vidi v slovenskih rokometiših: »Oddaljili so nas od finala«. Ne priznava pa, da je bila igra slovenske ekipe na takratnem srečanju boljša od hrvaške, kar je dokazala z zmago. Z njegovega stališča torej razlog, da hrvaški rokometiši niso prišli do finala ne tiči v dejstvu, da so bili slabši od nasprotnika, temveč, da jih je prav nasprotnik oddaljil od končnice, finala, v katerega hrvaška ekipa glede na svoj ugled in kvalitete v rokometu po njegovem prepričanju tudi sodi.

Nato se oglasi sokomentator, ki pod novinarjevo izjavo potegne črto: »Pozabili smo, kaj se je takrat dogajalo. Navsezadnje smo mi samo športniki«. S svojo izjavo opozarja in umirja novinarjeve strasti in opiše pretekle vedno intenzivno čustveno doživete tekme s slovensko reprezentanco: »Ker smo sosedje, je napetost malce večja«. S tem nakaže na sosedsko nestrpnost med državama in nadaljuje: »Danes naj zmaga boljša ekipa«. Povsem nevtralnno in športno korektno izrazi načelo ferpleja, vendar se ta vtis razblini že v naslednjem stavku, ko poudari in določi zmagovalca srečanja: »Naj bomo to mi«. S tem poda podporo svojemu moštvu.

Novinar težko pozabljeno izgubljeno polfinale EP v Ljubljani med komentiranjem tekme večkrat omeni. »Vsi se dobro spomnimo tiste tekme v Ljubljani. Minus dva gola za naše in tisto težko trpljenje Petra Metličiča«. Komentator množico pred TV sprejemniki spomni na prekršek slovenskega rokometiša Aleša Pajoviča, ko je z roko v oko zadel hrvaškega igralca.

S »težkim trpljenjem« nakaže na krivico, ki jo je hrvaškemu igralcu storil slovenski. Kljub voditeljevemu negativnemu tonu ob omembi nesrečne situacije sokomentator Metličič prikaže Pajoviča v lepi luči. Pričakovano negodovanje hrvaške javnosti ob njegovi izjavi, ki sledi nakaže v naslednjem stavku: *»Marsikdo si bo zdaj mislil marsikaj«. »Daleč od tega, da je slab človek. Veseljak, precej hladen, vendar niti malo zloben. Kar se je takrat zgodilo, je povzročilo velik trušč. Vendar življenje gre naprej«*. Tako se je hrvaški javnosti s svojim mnenjem po robu postavil kapetan reprezentance. S tem je povedal, da slovenski rokometaš, *»ki ni niti malo zloben«*, s prekrškom ni imel slabih namenov, za kar ga je obsojala hrvaška javnost. Opozoril je, da gre za dogodek, ki ga je potrebno pozabiti. In graditi naprej, gledati v prihodnost.

Medtem ko sokomentator pozitivno ocenjuje slovenske reprezentante – čeprav včasih nezavedno z nacionalističnim pridihom –, jih hrvaški novinar obravnava nekoliko cinično. Ko Pajovič prehitro poda žogo na krilo, kjer še ni utekel nobeden od slovenskih igralcev in tako zapravi napad, novinar njegovo napako oceni zelo banalno: *»Pajovič strelja reklamo!«* Kot da bi rokometaš ne vedel kje je gol, kar spomni na dejstvo, da Slovenci še v časih skupne jugoslovanske republike nikoli niso veljali za nadarjene v ekipnih športih z žogo. Medtem sokomentator poda pozitiven pogled na slovenske vrste: *»Gre za igralce, ki igrajo v največjih evropskih klubih, so zelo zanimiva in dobra ekipa. Zelo dobro igrajo, močni so. Na njih bo treba računati na prihodnjem evropskem prvenstvu«*. Novinar hrvaškega kapetana takoj opozori, da ima slovenska reprezentanca na prvenstvu *»lahko skupino«*. Kot bi hotel vnaprej opravičiti morebitni uspeh slovenskih rokometašev na prvenstvu, ki prihaja.

Čez vso tekmo, kjer predvsem izstopata oba vratarja z odličnimi obrambami, njuno igro novinar večkrat pohvali. Ob tem, ko za dobro predstavo pohvali vratarja slovenskega moštva Bena Lapajneteta, posebno poudari, da Lapajne igra v hrvaškem klubu, v katerem išče izvor uspešnosti slovenskega vratarja: *»Dobri so trenerji golmanov v Zagrebu. Prav tukaj se je proslavil«*. Lapajnetove sposobnosti opraviči s tem, da so ga do dobrih predstav pripeljali prav zagrebški trenerji. Torej, pomembno je, da zagrebški klub slovi po dobrih trenerskih kadrih, ki razvija nadarjenost svojih vratarjev. S poudarjanjem hrvaških, dela krivico slovenskim strokovnjakom, ki so za Lapajneteta skrbeli večino njegove kariere. Svoje kvalitete naj bi vratar dokazal prav v Zagrebu, pravi novinar. Ob tem komentarju gledalec dobi občutek, da je Lapajne šele v zagrebškem dresu stopil iz anonimnosti in svoje kariere ne bi pripeljal na visoko raven, če ne bi igral na Hrvaškem. Nadalje lahko naslovnik sklepa, da

slovenski vratarji lahko uspejo le, če prestopijo v katerega od hrvaških klubov. Kot pravi Domajnko (2002) so tujci v nekaterih primerih novinarskega diskurza predstavljeni kot ogrožajoči, v drugih pa prispevajo k nacionalnemu ugledu. Prav slednji primer Lapajnetove sposobnosti preslika v posledico uspešnega in kakovostnega hrvaškega trenerskega kadra.

Novinar pohvali tudi drugega slovenskega vratarja Gorazda Škofa. Sokomentator, ki ga kot igralec pozna bolj kot novinar, spregovori o njem: »*Poznam Škofa. Dober dečko je to. Kličejo ga celo Hrvat. Rojen je namreč na meji med Hrvaško in Slovenijo. Ampak dobro. On je iz Slovenije*«. Na tej točki Metličić vzpostavi svojo nacionalistično držo. Slovenskega vratarja označi kot dobrega na podlagi dejstva, da bi v njem lahko bilo tudi nekaj hrvaške krvi. Vzpostavi ločnico »dobrih« in »slabih«. S svojo izjavo v naslovniku vzbudi občutek, da so »dobri« lahko le Hrvati ali tisti, ki so rojeni na meji med obema državama, Slovenci pa sodijo v kategorijo »slabih«. Naslovniki si lahko predstavljajo, da je kakovost igralca odvisna od kraja oziroma države, v katerem je rojen. Oba slovenska vratarja sta kakovostna, njihova odlika pa izhaja iz dejstva, da sta povezana s Hrvaško – Lapajne je dober, ker igra v Zagrebu, Škof pa, ker je rojen »skoraj« na hrvaških tleh.

Zadetke slovenske reprezentance novinar in sokomentator ne utemeljujeta na njihovi odlični predstavi, temveč na nepazljivostih hrvaške ekipe: »*Malce smo izgubili zbranost in Slovenci so izvedli ta svoj protinapad*«. Ko odlična akcija uspe Zormanu, se skozi oči novinarja zdi, da so slovenskemu igralcu Hrvati zadetek podarili: »*Pustili smo prostorsko luknjo za Zormana*«. V nadaljevanju pa so iskali izgovore nasprotnikove rezultatske prednosti tudi v tem, da vratarju »*Šoli pada zbranost*«. Tudi ob izvrstnih obrambah slovenske vrste išče izgovore za hrvaške neuspešne prodore v tem, da jih ne spremlja sreča: »*Na žalost ni šla notri*«. Novinar opraviči izgubljeno točko, ne omeni pa, da jo je preprečila Lapajnetova obramba. Enako se zgodi, ko strel Horvata obrani Škof: »*Pogumno se je vrgel Horvat*«. Pohvali igralca, ne omeni pa, da je hrvaškemu napadalcu zadetek preprečil prav slovenski vratar. Ko Balić zgreši sto odstotno priložnost v protinapadu, jo novinar opraviči s tem, da se ta igralec »*ponavadi ne loteva protinapadov*«. Ko pa podajo zgreši slovenski napadalec, novinar odreagira z banalno pripombo: »*Slovenci streljajo dekleta v kotu*«. Žoga namreč zaradi slabe podaje konča v kotu med hrvaškimi navijačicami. Gledalec dobi občutek, kot bi slovenski igralci načrtno podali žogo med dekleta.

Prav tako nekatere zadetke cinično komentira tudi sokomentator Metličić, denimo zadetek Natka: *»Več sreče, kot spretnosti«*. Namesto boljšega nasprotnika v določenem delu tekme se govori o *»slabem dnevu«* določenega hrvaškega rokometasa in sodniški krivici. Ko izključijo slovenskega igralca Mlakarja, pa sokomentator pohvali sodniško delo: *»Sodniki so boljši kot na predhodni tekmi. Zelo dobro sodijo. So kakovostni in poznajo rokomet«*. Vendar pa v nadaljevanju kontrira svoji predhodni izjavi: *»Nimamo sreče s sodniki, niso nam naklonjeni«*. Pozneje še dodaja: *»Ena izmed številnih povsem očitnih napak danes. Vendar mi smo navajeni tega. Sodniki niso na naši strani. Nič novega«*. Tako označi sodniške odločitve za napačne rokometasa, ki je v uvodnem delu tekme, ko je povedla hrvaška ekipa, govoril o kakovostnem sojenju.

Sokomentator odkrito navija za svoje soigralce. Ob vodstvu slovenske ekipe povsem brez pojasnila izjavi: *»Rezultat vara. Moralo bi biti obratno«*. Takšno pripombo lahko naslovnik razume, da si slovenska reprezentanca vodstva ne zasluži, da si ga je priigrala z oškodovanjem nasprotnika. Da hrvaški ekipi dela krivico. Zaostajanje na tekmi novinar opravičuje z minulimi srečanji drugih reprezentanc. Trenutno vodstvo nasprotne ekipe utemeljuje na slabšem nadaljevanju hrvaške izbrane vrste, ki se bo po eksplozivnem startu prav gotovo pobrala in ponovno udarila: *»Tudi proti Nemcem smo začeli dobro, nato pa se malce izgubili«*. Nato pa slovensko, trenutno vodečo ekipo na parketu, vrže v isti lonec: *»Oni so podprvaki. Izgubili so proti Nemcem«*. Hrvaški zaostanek za nemškim moštvom na nedavni tekmi opravičuje z mislijo, da je ta ekipa premagala tudi slovensko. Ko Sulić v napadu *»požrtvovalno«* prileti na parket, njegovo akcijo novinar primerja s smučanjem, tradicionalnim slovenskim športom: *»Sulić v superveleslalomu ala Janica«*. Z veličino svoje dolgo časa edine smučarske predstavnice Slovincem nezavedno pihne na dušo. *»Kako ste doživeli njen uspeh?«* povpraša novinar sokomentatorja. Metličić prevetri kolektivni spomin z velikim hrvaškim smučarskim uspehom, ki ni v skladu hrvaške športne tradicije. *»Vsa čast. Dokazala je, da je najboljša. Dekle, na katero moramo biti vsi ponosni«*. Naslovnike opozori, da so hrvaški športniki lahko močnejši od nasprotnika, s katerim sta pisala skupno zgodovino tudi v športu, v katerem do nedavnega sami niso tekmovali, medtem ko se je pri nasprotniku uveljavljal kot nacionalni šport.

Napovedi novinarja in sokomentatorja se na parketu ne uresničujejo: *»Vsakič, ko nekaj napoveva, se zgodi prav obratno. Torej, zdaj bodo Slovenci igrali odlično!«* novinar povsem odkrito pozove nasprotnike k slabši igri, ki bi koristila hrvaški ekipi. Izenačen rezultat obeh

ekip komentatorja ne razlagata kot posledico močnih ekip na obeh straneh, temveč kot način tekmovanja, ki ga hrvaška ekipa rada igra: *»Očitno imamo radi takšne tekme, dramatične do konca, ko se rezultat izenačuje«*. Z naslednjo izjavo pa pikro podcenjuje slovensko ekipo, kot da si ta zmage ne bi želela: *»Dali bomo vse za to, da zmagamo, upamo pa, da nam bodo Slovenci pri tem prinesli še nekaj sreče«*. Potrebo po zmagi hrvaške reprezentance utemeljuje z njenim ugledom, ki si ga je z lovorikami ustvarila v mednarodnem prostoru: *»Slovenci so aktualni evropski podprvaki, mi pa smo seveda olimpijski prvaki in svetovni podprvaki. Potrebujemo zmago«*. Naslovnik razume, da si ekipa takšnega kova ne sme privoščiti poraza prav zaradi svojega ugleda v športnem prostoru.

Čeprav novinar v svojih komentarjih opozarja, da športa in politike ne smemo mešati, poseže ravno po političnih elementih: *»Če hočemo, da zмага šport, bodimo korektni do naših sosedov, ki imajo menda cel Piranski zaliv«*. Pereč hrvaško-slovenski politični problem projicira v sfero športa. Korektnost do sosedске države zatre že v drugem delu svoje izjave, ko slovensko javnost pikro podraži, da si lasti cel Piranski zaliv. *»V Istri smo, kjer je vse močno emotivno, nastrojeno zaradi vseh teh stvari. Vendar nas ne zanima politika. Zanima nas samo šport«*. V dveh stavkih jasno pokaže na lastna protislovja. Z *»nastrojenim stanjem v Istri«* opozori gledalce, kakšno politično vzdušje vlada zaradi slovenske *»lastitve Piranskega zaliva«* v tem delu Hrvaške. Novinar izpostavlja specifičen del države, s katerim v naslovnikih ustvarja podobo *»naše domovine«*. V državljanih pred televizorji skuša zbuditi posebna čustva, ki naj bi jih gojili do lastnega, domačega ozemlja. Gre za nacionalno semiotiko prostorske percepcije (Kučan v Pušnik 1999: 805). Prostor namreč ni neposredno sporočilen, ampak mu je pomen šele pripisan. Medijski diskurz manipulira s to prostorsko identiteto, označuje jo kot *»sveti kraj nacije«*. V slovensko-hrvaškem kontekstu ob velikih dilemah razreševanja vprašanja Piranskega zaliva in številnih sporih je prav Istra območje, ki se neposredno dotika te problematike. Odnosi med športnimi ekipami tako v novinarskem diskurzu ne preraščajo le v odnose med nacionalnimi državami, temveč tudi v odnose med nacionalnimi ozemlji. Piranski zaliv in Istra sta v tem čustvenem vrelcu, ki so ga ustvarili politični spori ob določitvi meje na morju, najboljša izbira za prebujanje nacionalne zavesti pripadnikov obeh držav, ki jo skozi športnonovinarski diskurz prebujata hrvaški komentator prijateljske rokometne tekme. Mediji so namreč sredstva nacionalne identitetne eksistence.

Izrazito močan pridih nacionalizma pa je čutiti v izjavi trenerja hrvaške reprezentance Lina Červarja, ko ga po koncu tekme novinar povabi pred mikrofonom. Na vprašanje, ki mu ga

zastavi sokomentator, kaj je bilo ključnega na tekmi, Červar odgovarja: »*Morali smo zavarovati Piranski zaliv. Na miren način. Na športni način*«. Tako hrvaški javnosti poda svoj komentar ob zmagi nad slovensko reprezentanco. Kot pravi Domajnko (2002) tujci pomagajo vzdrževati predstavo o homogenosti skupnosti in so zato predmet omejevanja. Izrablja se jih za vzbujanje občutkov nacionalne ogroženosti in potrebe po zaščiti. Červar športni dvoboj enači z borbo za določeno ozemlje. Poseže v vojno metaforiko, za katero je značilno »*varovanje*« ozemlja. Za varovanje sicer ni značilno, da skrbijo športniki, temveč vojska. Tako se ponovno v športno sfero vmešajo politični elementi. Vendar gre tu Červar s svojo izjavo predaleč. Dodatno olje prilije na ogenj, ker namesto Piranskega zaliva uporabi hrvaško različico imena tega ozemlja – *Savudrijska vala*. Konotacija tega perečega ozemlja, nerešenega predmeta spora med obema državama, je tako še večja. Ker se zaveda, da politika ne sme posegati v roket, nadaljuje: »*Malo šale mora biti*«. Na ta način opravičuje izrečeno nacionalistično izjavo. Z zadnjim stavkom pa ponovno podkrepi svojo prvotno misel: »*Igrali so na herojski način*«. S prikritim nacionalizmom Červar oceni igro svojih varovancev – nacionalnih herojev, ki se borijo za svojo državo, za sporen Piranski zaliv. Na tej točki igralci in šport nosijo sekundarni pomen, so orodje v službi nacionalnega interesa. Športniki so tisti narodni junaki, ki utelešajo nacionalno samopodobo in prispevajo k dobremu ugledu nacije.

3.1.2 Komentiranje rokometne tekme na SLOVENSKI JAVNI TV (RTV SLO)

Novinar, ki komentira tekmo na TV Slovenija pozdravi gledalce na tekmi za »*slovensko-hrvaško lovoriko*«. Čeprav se tekma uradno imenuje Croatia-Slovenia Cup, na prvo mesto postavi Slovenijo. Hrvaško reprezentanco oceni na podlagi njenih dosežkov: »*Ne smemo pozabiti. Hrvati imajo dve medalji iz svetovnih prvenstev*«. Tako novinar gledalce opozori na uspešnost hrvaške ekipe, izrazi veličino nasprotnikov. Hkrati pa poudari, da imajo »*iz EP, kjer so igrali šestkrat, le bron*«. V besedi »le« malce pikro nakaže, da ta reprezentanca ni osvojila vse, kar bi reprezentanca takega kova lahko. S kako kakovostno ekipo se spopada slovenska, je razbrati tudi iz podatka o slovensko-hrvaških srečanjih, ki ga gledalcem posreduje: »*To je 28. obračun slovenske in hrvaške reprezentance – 9 zmag je pripadlo Sloveniji, 18 Hrvaški*«. S statističnimi podatki predstavi dejstva, na prvo mesto pa kljub manjšemu številu zmag postavi ekipo lastne države.

Na začetku tekme ne pozabi omeniti pomembne polfinalne tekme med sosednjima državama na EP v Ljubljani. Iz slovenskega kolektivnega spomina na plan potegne dvoboje, ki ga ne moreta pozabiti ne slovenska ne hrvaška stran: *»Najbrž se spomnite tistega dramatičnega polfinala pred dvema letoma v Ljubljani. Še bolj pa nam je v spominu zmaga na EP nad Hrvaško v Zagrebu, ko so naši fantje pod vodstvom Leopolda Jerasa premagali Hrvaško, osvojili 5. mesto in se uvrstili na olimpijski turnir«*. Novinar obudi oba uspeha slovenske reprezentance, s katerima pokaže, da slovenska ekipa zna poraziti hrvaško moč. To ji je uspelo na pomembnem turnirju, EP, sredi glavnega hrvaškega mesta, s katerim nakaže dodatno pomembnost zmagoslavja na tujih tleh.

Hkrati vzpostavlja razliko med hrvaško in slovensko ekipo. Izraz »naši« uporablja uravnoteženo z izrazom »Slovenija« (npr. *»Naši imajo žogo«, »Priložnost Slovenije za protinapad«* itd.). S pogostim enačenjem besede »naši« in »Slovenija« (*»Naši vodijo. Slovenija vodi«*) opredeljuje lastno pripadnost, hkrati pa določa, poudarja in sporoča naslovnikom, katera stran je »naša«. Kot pravi Van Dijk (1988) sporočevalno dejanje predstavljajo medsebojno povezane jezikovne prvine, njihovi pomenski soodnosi pa se nanašajo na teme oziroma na model sveta, ki ga poleg govorca soustvarjajo naslovniki z interpretativno dejavnostjo. V proces sprejemanja vnašajo svojo presojo izjave, svojo vednost o svetu, rečeh, tematiki določenih področij in strok, konvencijah razmišljanja itd. Šele na podlagi tega postane besedilo zanje nosilec določenega smisla.

Med slovenskimi in hrvaškimi rokometiški novinar ne dela razlik: *»Balić je motor hrvaške reprezentance, eden najboljših igralcev na svetu ... Džomba je eden najboljših krilnih igralcev na svetu«*. To sta le dve izmed ocen hrvaških igralcev, ki jih poda med tekmo. Novinar s pohvalami igralcev nasprotne reprezentance ne skopari. Poudarja, da jih zaradi svoje vrhunskosti pokupijo vodstva najboljših evropskih klubov. *»Hrvaški igralci so zelo kakovostni. Zelo malo jih ostane v hrvaških klubih«*. Hkrati pa z opazko, da *»jih zelo malo ostane v hrvaških klubih«*, malce pikro nakaže, da na Hrvaškem ni kakovostnih klubov, ki bi tem igralcem omogočili razvoj njihovih velikih sposobnosti in talentov.

Novinar pohvali tudi slovenske igralce: *»Kozlina ima najmočnejši strel v Sloveniji«*. Hkrati pa vzpostavi tudi kritično držo: *»Kavtičnik igra na tem turnirju s premalo pravimi podajami«*. Ne olepšuje stanja na slovenski strani, temveč poda realno sliko: *»Nekaj vroče krvi na naši klopi – treba bo preboleti ti dve izključitvi«*. Na tej točki nakaže na to, da se bodo »vroče

glave« na slovenski klopi morale mirno sprijazniti s sodniško odločitvijo, ki jim očitno ni bila po godu. Vendar sodnikov ne kritizira.

Akcije obeh ekip ocenjuje na enak način, govori o *»mojstrskih podajah«*, *»lepih kombinacijah«*, *»odličnih obrambah«*, *»natančnih strelah«*, *»zelo razpoloženih igralcih«*, *»domiselnih potezah na eni in drugi strani«* itd. V nasprotju z novinarjem HRT-ja, ki zadetke nasprotnikov opravičuje z nepazljivostjo hrvaške ekipe, novinar RTV SLO priznava odličnost nasprotne ekipe. Zadetke na obeh straneh pospremi s podobnimi komentarji: *» ... iz težkega položaja spet uspešen Sulić«* in *»Takole je Džomba premagal Lapajmeta!«* povsem nevtralnno komentira gol hrvaških igralcev, kot tudi slovenskih: *»Zadel je Aleš Pajovič!«* in *»Zorman, lepo, lepa akcija Uroša Zormanana«*.

Hkrati večkrat poudari veliko napetost na hrvaško-slovenskih rokometnih srečanjih, gledalce nagovori: *»Sami veste, srečanja med Slovenijo in Hrvaško so bila vedno polna čustev. Tudi tistih neracionalnih«*. S to izjavo nakaže na tekme iz preteklosti, ki so se vedno odvijale s pridihom nacionalizma. Tokrat so nasprotniki slovenske reprezentance še bolj neugodni: *»Hrvati so, potem ko so včeraj izgubili Metličića – dobil je udarec v nos – še bolj občutljivi«*. V gledalcu znotraj kolektivnega spomina ponovno obudi polfinale EP v Ljubljani, ko je Pajovič s prekrškom onemogočil nadaljevanje Metličićeve igre. Kar novinar ponovno prinese na plan proti koncu tekme: *»Nekateri ljubitelji rokometna na Hrvaškem še vedno ne morejo pozabiti tistega dvoboja Pajovič-Metličić na EP v Ljubljani«*. S tem nakaže na hrvaški bes ob tistem prekršku, za katerega so prepričani, da je bil usoden za poraz. Vendar novinar na tej točki – z omembo tekme iz preteklosti – zaključí. Ne razpreda o tem kdo je bil takrat kriv in kako je reagirala ena ali druga stran. Kljub vsemu pa v določenih trenutkih novinar daje občutek, kot da hoče svoje misli o hrvaških predstavah opravičiti pred gledalci: *»Treba je priznati«*, pravi, *»Slovenija in Hrvaška imata razpoložena vratarja«*. In v nadaljevanju: *»Lahko mirno rečem: tekma vratarjev na obeh straneh«*. S to trditvijo podkrepi svojo prejšnjo izjavo. Lahko je povsem miren pred morebitnimi neupravičenimi napadi javnosti, da povzdiguje tudi hrvaško ekipo, saj je prikazal le realno stanje. Opozori torej, da je brez slabe vesti pohvalil tudi vratarja nasprotne ekipe, čeprav ve, da je s tem sprožil plaz negotovanj javnosti. Medtem ko novinar HRT-ja zapravljenе strele hrvaških napadalcev oceni kot trenutek nezbranosti, ob tem pa ne omeni, da so zapravljeni zaradi obramb slovenskega vratarja, slovenski novinar obrambe vratarjev na obeh straneh vso tekmo komentira na enaki ravni: *»Najprej Vori, potem Šprem. In obakrat Beno Lapajne«*. Potem ko nevtralnno komentira

obrambo slovenskega, podobno označi tudi hrvaškega vratarja: *»Šola na pravem mestu, Šola brani«*. Kanček pristranskosti je videti, ko slovenski igralec Kozlina naredi prekršek, saj ga takoj prikaže v lepi luči: *»Prekršek nad Džombo. Rumeni karton je dobil Miladin Kozlina. Kozlina je na tem turnirju v dobri formi, sicer igralec z najmočnejšim strelom v Sloveniji«*. Kot bi izpostavil njegove najboljše lastnosti, da bi hitro potisnil narejeni prekršek v drugi plan.

Vse bolj, ko se tekma bliža koncu, vse večja je napetost na parketu: *»Zelo vroče je v puljski dvorani«*. Tako komentator opiše dogajanje in poudari vlogo delivcev pravice na igrišču: *»Konec koncev so to le priprave. Sodnika bosta morala poskrbeti za varnost igralcev«*. Opozori na intenzivno čustveno doživljanje tekme sosednih držav, čeprav gre za pripravljalno srečanje: *»Igralci morajo biti dovolj modri, da ne bi izzvali gledalcev«*. Namigne na napeto ozračje v dvorani, kjer so navijači oblečeni v »kockaste« drese, mahajo s hrvaškimi zastavami in ob zadetkih svojih junakov na moč prepevajo pesem, ki jo predvajajo prireditelji: *»Hrvaška je prvak sveta – mi smo Hrvati, postali bomo prvaki«*.

Ob izenačenem izidu dve minuti pred koncem srečanja novinar nagovori televizijsko občinstvo: *»Spoštovane gledalke in gledalci. Umirite svoje živce, ne bodite nervozni – gre za prijateljsko tekmo«*. Poudari drugorazredno raven tekmovanja, s katero pred tem opravičuje napake slovenskih rokometashev: *»Naši poceni zapravljajo žoge. Takšne napake bodo, ko bomo igrali na večjih prvenstvih, za Slovenijo nedopustne«*. Gledalec si predstavlja, da to srečanje pravzaprav sploh ni pomembno, pomembno je, kaj bo ekipa pokazala na EP. Vendar pa novinar pozneje le opozori, da je treba to srečanje jemati resno: *»Zdaj se lahko vprašamo – kdaj bo Slovenija prišla do izenačenja? Ne glede na to, da gre za pripravljalno tekmo, gre konec koncev za okus po prvenstveni tekmi«*. Potem ko vidi, da slovenski rokometasi izgubljajo tekmo, to opraviči z dejstvom močnega nasprotnika: *»Rokomet je zagotovo šport številka ena na Hrvaškem. Naši so dokazali, da se lahko enakovredno kosajo tudi s favorizirano ekipo EP«*. Tako oceni nasprotnika, ki ga v vsem svojem komentarju ni podcenjeval.

Medtem ko hrvaški komentator evforijo v puljski dvorani utemeljuje v povezavi s perečim političnim vprašanjem o Piranskem zalivu, se slovenski od politike povsem distancira: *»Tu v Pulju nimajo vrhunskega rokometista. Lino Červar rad pripelje svoje igralce v ta del države naših južnih sosedov. Tu so gledalci nad njimi navdušeni«*. Navijaške strasti v dvorani razlaga

z drugačnega vidika kot njegov hrvaški novinarski kolega. Vendar na tej točki podcenjuje kakovost razvoja rokometnih talentov v tem hrvaškem mestu. Če mesto nima ekipe, ki je konkurenčno v državni ligi ali igralcev iz tega predela v dresu državne reprezentance, to še ne pomeni, da ne razvijajo rokometna na kakovostni ravni. Na tej točki se lahko prebivalci, predvsem pa rokometarji tega območja počutijo zaradi pripombe užaljeni.

3.2 Diskusija

Kje se nacionalizem začne in kje konča, kaj sploh lahko definiramo za nacionalistično govorico in kaj za domoljubne občutke pripadnosti, kje je meja med patriotizmom in nacionalizmom – so vprašanja, na katere je prav zaradi neenotnih definicij, ki pripeljejo do spolzkega terena, težko odgovoriti. Prav zato je težko določiti kako nacionalistična sta obravnavana komentarja prijateljske rokometne tekme. Vendar pa, glede na to, da gre za novinarsko sfero, kjer velja pravilo objektivnega, nepristranskega poročanja, se nacionalistični izpadi v tej pravzaprav ne bi smeli pojavljati. A je športno novinarstvo v tem smislu povsem specifično.

Novinarstvo je namreč profesija, ki ima svoja pravila, standarde in zakonitosti. Po 23. členu Kodeksa novinarjev Slovenije (2002) se mora novinar izogibati ravnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednarodnih trenj niso dopustni. Vendar pa športni novinarji ta kodeks pogosto kršijo. V navalu navdušenja namreč težje vzpostavijo objektivno distanco, saj so izpostavljeni morju čustev. Njihova intenziteta je velika, nekontrolirani izbruhi pa bolj običajni kot v drugih sferah novinarstva. Odsotnost novinarske distance in kritičnosti dogodka ustvarja specifično nacionalistično pozicijo – novinarji, občinstvo in športniki v tem oziru postanejo eno telo, medsebojno so povezani za doseg skupnega cilja, kar je novinarsko nesprejemljivo.

Oba komentatorja – tako na RTV SLO kot HRT – se od prve minute tekme z uporabo zaimka »mi« oziroma »naši« opredelita, kateri državi, ki jo zastopa določena reprezentanca, pripadata – eden od njiju Hrvaški, drugi Sloveniji. Čeprav bi v skladu z novinarsko etiko morala poročati kar se da objektivno, neodvisno od svoje nacionalne pripadnosti, prestopita zahtevani

prag že v uvodnem delu tekme. S tem pa opredelita tudi nacionalno pripadnost občinstva, »zamišljene skupnosti«, ki jo nagovarjata. Vzpostavljata identiteto naslovnikov. V besedni zvezi »naša ekipa« jim ponudita mesto prepoznavanja, v katerem se člani »zamišljene skupnosti« čutijo povezane kot Slovenci/Hrvati, ekipo pa prepoznajo kot svojega predstavnika nacije. Kot pravi Billig (1995), športni novinarji in javnost to reproduciranje »naših« narodov razumejo kot nekaj samoumevnega, nevtralnega. Gre za elemente, ki so prisotni v vsakodnevni praksi, a jim zaradi pogostosti in samoumevnosti ne posvečamo pozornosti. Billig (1995) pravi, da postajajo »unavajeni« (enhabitation). Prav zaradi neopaznosti so nevsiljivo in vsakodnevno uporabljeni. Ta neopaznost pa celo povečuje njihovo učinkovitost, saj so najbolj pogoste prakse redkeje predmet diskusije in kritike. Interpretacija, da gre pri tem za »naš« nacionalizem, postaja predmet zavračanja. Ta tip nacionalizma imenuje banalni, utemeljen pa je torej na naturalizaciji dožemanja svojega naroda, na predstavljanju lastnih občutkov pripadnosti naciji kot samoumevni, kot psihološkemu dejstvu in potrebi po identifikaciji (Billig 1995).

Istovetenje strokovnega komentatorja na HRT, rokometša Petra Metličića, z rokometno ekipo je nekoliko bolj sprejemljiva, saj je tudi sam njen član. A bi ga kljub vsemu televizijski uredniki morali opozoriti, kakšna govorica velja z novinarskega gledišča, ki ga tokrat zavzema. Prav zaradi njegove neizkušenosti v vlogi komentatorja, je o »pravilnostih« njegovih komentarjev nekoliko težje razpravljati. Vendar pa so novinarji in uredniki tisti, ki so z izborom sogovornikov odgovorni za konstruiranje strpnega in nacionalistično nespornega diskurza.

Po moji oceni hrvaški novinar v svojem komentarju izraziteje posega po nacionalistični govorici kot slovenski. Povečuje lastno ekipo (*Potopili smo Slovence, ki so igrali šele za 11. mesto, mi pa prišli do najvišje točke OI*), ustvarja krivico nasprotnikom, ki jih obtoži za poraz hrvaške ekipe na eni od preteklih tekem, je maščevalen (tekmo označi za udarec hrvaške reprezentance slovenski za že omenjeni poraz), podcenjuje nasprotnika (izgubljene žoge rokometšev označi s tem, da streljajo reklamo in navijačice v dvorani), do politike je premalo distanciran, saj z opazko, da si Slovenci lastijo ves Piranski zaliv gledalce opozori, da se s tem nasprotnikom ne bojujejo le v dvorani, temveč tudi v političnih vodah, kar je povsem nedopustno.

In ravno to so značilnosti nacionalistične retorike, ki nastopajo v medijskem diskurzu – pozitivne samopodobe in negativne predstave drugih. Van Dijk (1998) jih natančno razloži prek ideološkega kvadrata – novinar poudari pozitivno informacijo o »nas« in negativno o »drugih«, potlači pa pozitivno informacijo o »drugih« in negativno o »nas«. Novinar na HRT napake hrvaške ekipe opravičuje z izgubljanjem zbranosti, potlači pa, da je v izbranem trenutku nasprotna ekipa odreagirala bolje. Ko slovenski vratar obrani stoodstotno priložnost Balića, novinar ne poudari nasprotnikove obrambe, temveč izgubljeno točko opraviči s tem, da se ta ponavadi ne loteva protinapadov. Razloge v slabših predstavah išče v slabem dnevu, pomanjkanju sreče in nepravičnih sodnikov. S primerjanjem akcije hrvaškega rokometaša s smučarko Janico Kostelić stopi na specifično točko, na kateri nakaže na hrvaško premoč tudi v športu, ki velja za tradicionalno slovenskega. Vrhunec nacionalizma pa doseže s tem, ko Lapajneteovo kakovostno obrambo pripiše hrvaškim trenerjem, ker slovenski igralec igra v zagrebškem klubu, napetost stopnjuje Metličić, ko Škofa označi kot dobrega vratarja, ker je rojen na meji s Hrvaško, piko na i pa postavi trener Červar po koncu tekme, ko Piranski zaliv oziroma Savudrijsko valo uporabi za največji motiv tokratne zmage. Na tej točki je športni dosežek interpretiran kot nacionalni. Kot akter je navedena vsa nacija, šport pa interpretiran kot arena merjenja nacionalnih vrlin. Šport postane odraz izoblikovanih političnih razmer oziroma politične promocije. Navijači lahko ta športni dogodek interpretirajo kot simbolno bitko za Piranski zaliv med obema nacijama. Po Vodebu (2003: 16) Sloveniji Hrvati zamerijo teritorialne apetite, pri Slovencih pa gre za zavist zaradi jadranske obale in alpskih zmagoslavij Ivice in Janice Kostelić. Kar je izrazito v komentarju na HRT.

Na drugi strani pa slovenski komentator vzpostavlja nevtralno držo do obeh ekip – ocenjuje in predstavlja dejstva na obeh straneh, kar se da enakovredno, nacionalističnih izpadov ni. V opredelitvi »naših« je čutiti večjo naklonjenost slovenski ekipi in kršenje novinarskega pravila objektivnosti. Slovenske uspehe, čeprav jih je manj, skuša izpostaviti bolj izrazito, z intenzivnejšo konotacijo kot hrvaške, vendar s svojimi komentarji ne provocira in ne posega v politično sfero.

Strinjam se z Debeljakom (2004: 210), ki nacionalista označi za tistega, ki verjame v svoj narod kot utelešenje najvišje resnice, v narod kot metafizično idejo, pri tem pa želi zagotoviti kolektivni obstoj vsem sebi podobnim, kar dosega z nasilnimi sredstvi in sovraštvom do drugih. Hitro podleže iluziji, da so spodrseljaji njegovega naroda posledica tuje zarote. Patriotovo obnašanje v demokratični politični ureditvi določa skozi njegovo strpnost do

kulturne raznolikosti, posebno do narodnih manjšin. Ljudje se že od nekaj istovetijo s skupino, saj je to globoko vsajen, podzavesten in nespremenljiv nagon. Človek preprosto to vzdržuje v svoji biti. Šport skozi vso svojo zgodovino in delovanje velja za specifično področje identifikacije z lastno skupnostjo. Kot pravi Foer (2005: 179) tekma prinaša na površje nekdanjo plemensko pripadnost, ki bi morala v svetu, kjer naj bi EU in globalizacija takšna čustva trgala na koščke, že zdavnaj izginiti. Tudi »padanje« meja, ki je značilno za EU, za brezmejno Evropo, kjer naj bi bile nacionalne razlike vse manj pomembne, ne ustavlja vzdrževanja nacionalizmov in utrjevanja nacionalnih identitet v športni sferi. Gre za področje, v katerem se nacionalizmu ne moremo izogniti. Ustvarjamo in prenašamo ga z jezikom, ki je strukturiran v številne diskurze (Pušnik 1999: 797). Prav medijski je najbolj izrazit in ima največji vpliv.

Ne slovenska in ne hrvaška identiteta ne obstaja sama po sebi. Ustvarjanje reprezentacij slovenstva/hrvatstva, ki je specifično predvsem za športno sfero, je v interesu državne ideologije, ki razvija posebno nacionalistično retoriko. Ta je zakoreninjena v nevidnih vsakdanjih praksah, ki so pripadnikom določene nacije povsem samoumevne.

4. SKLEP

Dejstvo je, da od športa ne moremo pričakovati izoliranega delovanja. Šport in vse okoli njega predstavlja ogledalo družbe, v kateri se odraža. Odnosi iz družbenega življenja se prav v športni sferi pokažejo brez kakršnegakoli prikrivanja in mimikrije. Na športnih terenih, tako kot v sferi vsakdanjega življenja, nacionalistične prvine, ki izvirajo daleč od neškodljivega občutka domovinske pripadnosti, brez zavor privrejo na površje.

Vsaka družba ima lasten režim resnice. Predstavljajo jo tipi diskurza, ki jih družba sprejema, mehanizmi in instance, ki posamezniku omogočajo, da razlikuje med pravilnimi in napačnimi trditvami ter status tistih, ki so pooblaščen za sporočanje o tem, kaj šteje za resnično (Foucault v Starc 2003: 910). Vsi načini našega razumevanja sveta, kategorije in koncepti, ki jih pri tem uporabljamo, so zgodovinsko in kulturno specifični. Načini razumevanja sveta in razvoj vednosti tako niso rezultat objektivnega opazovanja, temveč so odvisni od trenutnega družbenega in ekonomskega stanja (Starc 2003: 910). **Nacionalizem** je tako relacijski družbeni pojav, ki se vedno zgodi ob stiku dveh skupin.

Športni novinarji v svojih komentarjih nezavedno posegajo po nacionalističnih prvinah. Uporaba nacionalizmov ni namerna, temveč podzavestna. Nacionalizmi so zakoreninjeni v lastnih identitetah določenih narodov, gradijo njihov kolektivni spomin, pripadniki skupnosti jih shranjujejo v svojih konceptualnih zemljevidih. Gre za neke intence, ki jih imamo v svoji glavi, skupaj pa ustvarjajo sisteme naše kulture (*glej* Hall 2004: 38). Nacionalistične prvine se ves čas reproducirajo skozi različne diskurze. Preko jezika, artikuliranega v teh številnih diskurzih se gradi in utrjuje nacionalna identiteta določene skupnosti. Zakoreninjena nacionalistična govorica je tako pomemben dejavnik vsakodnevne reprodukcije v raznovrstnih sferah človekovega delovanja. Športni novinarji v svojih komentarjih nacionalizme reproducirajo v obliki »common sense«, neke zdrave razumskosti, brez večjih motivov. S podzavestno uporabo globoko zasidranih nacionalističnih prvin v svojih komentarjih na nezavedni ravni utrjujejo nacionalistični diskurz pri svojih naslovnikih. Tudi v naslovnikih je ta diskurz ponotranjen in implikacij te medijske govornice večinoma ne zaznajo.

Kot pravi Van Dijk (1993: 8) imajo pri izgradnji nacionalne identitete najvidnejšo vlogo diskurzi petih elit. Gre za skupine, ki določajo mainstream mišljenje, to pa so novinarji, politiki, pisci šolskih knjig in učitelji, znanstveniki ter menedžerji vodilnih podjetij. Te elite

naj bi vzpostavljale družbeni konsenz, kar pomeni, da na ta način vzdržujejo razlike med »nami« in »njimi«. Na tej točki se moramo zavedati, kako pomembni konstruktorji javnega mnenja so novinarji (Van Dijk 1988). So »agenda setterji«, ki s svojimi komentarji oziroma prispevki vplivajo na občinstva in določajo pomene v sodobni družbi. »Analiza dogodkov na športnih stadionih je analiza tistega, kar se je razvilo izven stadiona« (Petrovič 1984).

Da se je nacionalistični diskurz globoko zasidral v konceptualnih zemljevidih pripadnikov vsake nacije, se je moral nekje ustvariti in reproducirati. Mediji nas v poplavi novinarskih prispevkov, ki obravnavajo pereča politična vprašanja slovensko-hrvaških odnosov, v vsakodnevnih informativnih oddajah vedno znova opozarjajo na meddržavne konflikte. Nezmožnost dogovora o določitvi meje na morju, vnovični incidenti poseganja v teritorialni prostor obeh držav vzbujata vedno večje negotovanje ljudstva in krepijo tako slovensko kot hrvaško nacionalno zavest, kar preseže prostor političnega diskurza. Politični nesporazumi in očitki se tako preslikajo tudi v sfero športnega novinarstva. In prav v tem novinarskem polju se nacionalna identiteta »nas«, ki jo želimo ostro razmejiti od nacionalne identitete »njih«, utrjuje še globlje, saj zaradi visokega zanimanja naslovnikov dosega najširše »zamišljene« množice. Pri tem strogo začrtanem ločevanju med »nami« in »njimi« se podzavestno povečuje lastno nacijo in potlači pozitivne lastnosti tiste druge. Tako se na nezavedni ravni rojevajo nacionalistične opazke, ki se koreninijo v naših konceptualnih zemljevidih.

Nacionalizmi dopolnjujejo kolektivne spomine, ki jih že zdaj nezavedno srkajo mlade generacije, ta nadgradnja in prenos pa se bosta nadaljevala tudi v prihodu novih rodov. Slovenske rokometne ekipe na igrišču hrvaške dvorane zato gledalci ne dojemajo le kot športne nasprotnike, temveč postajajo tudi njihovi nacionalni sovražniki in obratno. Vprašanje – kako daleč lahko to pelje – ostaja odprto. Petrovič (1984) že v prejšnjem stoletju upravičeno ugotavlja in trdi, da šport postaja vse večje sredstvo politične manipulacije. Nacionalizem pa je le eden od instrumentov, ki to manipulacijo omogoča. »Konec 'dobe nacionalizma', ki jo že tako dolgo napovedujejo, še zdaleč ni na vidiku. Zavest narodnosti je v resnici najbolj univerzalno veljavna vrednota političnega življenja« Anderson (1998: 11). Nacionalizem je trdno zakoreninjen, neizogiben in »nesmrten« ideološki konstrukt, ki se mu ni in ne bo moč izogniti niti v prihodnje ...

5. VIRI IN LITERATURA

- Anderson, Benedict (1998): *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Alter, Peter (1991): Kaj je nacionalizem? V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu – zbornik*, 221–239. Ljubljana: Krt.
- Bilić, Marko (2004): *Susjede, daj malo Europe!* Dostopno na <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr> (16. april 2006).
- Billig, Michael (1995): *Banal Nationalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Brookes, Rod (2002): *Representing Sport*. London: Arnold.
- Burke, Peter (1997): *Varieties of Cultural History*. Cambridge: Polity Press.
- Cronin, Mike (1999): *Sport and Nationalism in Ireland*. Dublin: Four Courts Press.
- Debeljak, Aleš (2004): *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Sophia.
- Domajnko, Barbara (2002): *Proces oblikovanja nacionalnega skozi poročanje o športnih dogodkih: v Sloveniji po letu 1991*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo.
- Doupona, Mojca in Krešimir Petrovič (2000): *Šport in družba*. Ljubljana: FŠ.
- Foer, Franklin (2005): *Nogomet od Arkana do Berlusconi*. Mengeš: Ciceron.
- Giddens, Anthony (1985): *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Giulianotti, Richard (1999): *Football: A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.
- Halbwachs, Maurice (2001): *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Hall, Stuart (2004): Delo reprezentacij. V Breda Luthar, Vida Zei, Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 34–96. Ljubljana: Študentska založba.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: FDV.
- *Kodeks novinarjev Slovenije*, sprejet 10. oktobra 2002 v Izoli. Dostopno na http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_ns.php (10. januar 2008).
- Krajnc, Maja (1991): *Slovenci in nacionalizem*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
- Kuzmanić, Tonči (2004): *Televiziranje kot ničenje sveta*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/sport/> (8. oktober 2007).

- Meinhof, Ulrike in Darius Galasinski (2000): Photography, memory and the construction of the identities on the former East-West German border. *Discourse Studies* 2 (3), 323–353.
- Miller, Toby in Alec McHoul (2002): Šport v popularni kulturi in vsakdanjem življenju. V Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (ur.): *Cooltura, uvod v kulturne študije*, 265–281. Ljubljana: Študentska založba.
- Moškon, Polona (2003): *Nacionalizem: preizkus uporabljenih merskih inštrumentov v okviru projekta Slovensko javno mnenje*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Petrovič, Krešimir (1984): Šport, nacionalistični izpadi in reprimtivizacija življenja. *Teorija in praksa* 23 (4/5), 227–232.
- Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Pušnik, Maruša (1999): Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5), 796–808.
- Savič, Marko (2004): *Globalizacija in nacionalizmi v športu*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/sport/> (8. oktober 2007).
- Smith, Anthony (2005): *Nacionalizem*. Ljubljana: Krtina.
- Starc, Gregor (2003): Telesne prakse športa kot torišče slovenskega nacionalizma. *Teorija in praksa* 40 (5), 909–927.
- Stepišnik, Matija (2006): *Medijska konstrukcija nacionalizma v športnih dogodkih*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Van Dijk, Teun A. (1988): *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, Teun A. (1993): *Elite Discourse and Racism*. Newbury park: Sage.
- Van Dijk, Teun A. (1998): *Ideology: a Multidisciplinary Approach*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Velikonja, Mitja (2002): Dom in svet: kultura in študije naroda. V Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (ur.): *Cooltura, uvod v kulturne študije*, 283–297. Ljubljana: Študentska založba.
- Vodeb, Roman (2003): Zamere, očitki, zavist v ozračju spektakla. *Delo*, 12. 11., 16.

Televizijski viri

Rokometna tekma Croatia-Slovenia Cup v Pulju. TV SLO 2, 15. januar 2006.

Rokometna tekma Croatia-Slovenia Cup v Pulju. HRT 2, 15. januar 2006.